HOE OM DIE OORLOG

TEEN MISDAAD IN SUID-AFRIKA TE WEN

’N NUWE BENADERING TOT GEMEENSKAPSPOLISIËRING.

IRV
Suid-Afrikaanse Instituut vir Rasseverhoudinge
Die mag van idees

AfriForum

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 1 2016/09/05 5:10 PM

IRV

Suid-Afrikaanse Instituut vir Rasseverhoudinge

Die mag van idees

September 2016

Gepubliseer deur die Suid-Afrikaanse Instituut
vir Rasseverhoudinge
Clamartweg 2, Richmond
Johannesburg, 2092 Suid-Afrika
Posbus 291722, Melville, Johannesburg, 2109 Suid-Afrika
Telefoon: (011) 482–7221
Faks: (011) 482–7690
© Suid-Afrikaanse Instituut vir Rasseverhoudinge 2016

Lede van die media kan gerus inligting wat in hierdie publikasie vervat is, in die geheel of gedeeltelik, herdruk of oordra met die streng verstandhouding dat die Instituut vir Rasseverhoudinge erken word. Andersins mag geen deel van hierdie publikasie gereproduseer, in 'n inligtingsbewaringstelsel herwin, of in enige vorm of op enige wyse, elektronies, meganies, deur fotokopiëring, bandopname of andersins, weergegee word sonder die vooraf goedkeuring van die uitgewer nie.

Hoewel die Instituut alle redelike pogings aanwend om akkurate inligting en getroue meningsuitings te publiseer, kan geen waarborg verskaf word oor die akkuraatheid en volledigheid van die inligting wat voorsien word nie. Die gebruik van sodanige inligting deur enige party sal uitsluitlik op eie risiko geskied en die Instituut aanvaar geen aanspreeklikheid wat uit sodanige gebruik mag ontstaan nie.

HOE OM DIE OORLOG TEEN MISDAAD IN SUID-AFRIKA TE WEN: 'N NUWE BENADERING TOT GEMEENSKAPSPOLISIËRING

1 Die teoretiese konteks

Teorieë oor staatsvorming is volop, maar hierdie dokument hou van die beskouing wat in 1619 deur die Britse filosoof John Hobbes gehuldig is. Hy het gesê dat voordat state tot stand gekom het, mense in 'n "natuurstaat" bestaan het wat gekenmerk is deur "oorlog van elke mens teen elke mens", met lewens wat "gemeen, brutaal en te kort" was. Hobbes se konsep is deur Verligting-filosowe verfyn, wat die begrip van 'n "sosiale kontrak" voorgestel het waarin individue instem om party vryhede aan 'n sentrale owerheid prys te gee in ruil vir beskerming van hul reg op "lewe, vryheid en besittings", soos John Locke dit in 1960 gestel het.

In 1829 het hierdie ooreenkoms sy moderne vorm begin aanneem met die skepping van die wêreld se eerste polisiemag deur sir Robert Peel, wat deur belasting gefinansier is en gemagtig is om burgers van Londen teen misdaad te beskerm. Teen 1919, toe Max Weber sy beroemde lesing oor "Politiek as 'n roeping" gelewer het, is aanvaar dat 'n staat "enige menslike gemeenskap [is] wat aanspraak maak op die monopolie van die regmatige gebruik van fisieke geweld binne 'n gegewe gebied".

Hierdie monopolie word in moderne demokrasieë aan polisie gegee deur burgerlike belastingbetalers wat in ruil daarvoor verwag om in 'n ordelike en vreedsame gemeenskap te leef wat met regsoewereiniteit regeer word. Soos in Locke se tyd, bly dit die mees kritieke deel van enige sosiale kontrak, soos in alle demokratiese grondwette – waaronder Suid-Afrika s'n – verskans. Maar wat gebeur indien 'n staat te swak raak om sy kant van die ooreenkoms na te kom? Suid-Afrika se groeiende ekonomiese en politieke krisis het onlangs 'n nasionale obsessie geword, met kommentators, wat wissel van Julius Malema aan die linkerkant, Frans Cronje in die middel tot Pieter Mulder aan die regterkant, wat besin oor onheilspellende tekens omtrent 'n moontlike verval in 'n staatlose toestand. Na die Marikana-slagting het scenariobeplanner Clem Sunter die kanse van mislukking op een uit vier geplaas en onlangse gebeure – die afdanking van die Minister van Finansies Nhlanhla Nene en 'n ongeëwenaarde uitbarsting van skandale rondom die presidensie – het waarskynlik sy sienswyse nog verder versleg. Intussen het die VSA-saketydskrif Forbes Suid-Afrika op sy waaksaamheidslys vir staatloosheid geplaas, en senuagtige graderingsagentskappe dreig om Suid-Afrikaanse obligasies tot rommelstatus te verlaag.

> *Intussen het die VSA-saketydskrif Forbes Suid-Afrika op sy waaksaamheidslys vir staatloosheid geplaas.*

Al hierdie dinge plaas Suid-Afrika se sosiale kontrak in gevaar. Misdaadsyfers is reeds besonder hoog en opnames toon dat 'n groot gedeelte van die bevolking min vertroue het in die staat se vermoë om die tendens om te keer. Hierdie dokument oorweeg drie alternatiewe vorms van selfbeskerming wat vir skrikkerige Suid-Afrikaners beskikbaar is – private sekuriteit, "straatgeregtigheid" en plaaslike variante van die buurtwagskema. Nie een is onfeilbaar nie, maar dit bied minstens 'n mate van hoop dat 'n terugkeer na die brutale anargie van Hobbes se natuurstaat vermy kan word.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 3 2016/09/05 5:10 PM

2 Wat statistiek ons leer

Suid-Afrika se 1994-oorgang is voorafgegaan deur 'n dekade van rewolusionêre geweld wat gekenmerk is deur massiewe wegwending van polisiehulpbronne vir "interne stabiliteit" of oproerbeheer. Dit het alledaagse wetstoepassing verswak en veroorsaak dat die nasionale polisiemag in groot onguns by swart gemeenskappe was.

Nadat Nelson Mandela aan bewind gekom het, het sy African National Congress na hervorming oorgeskakel, die mag gedemilitariseer en die rassemaatstaf verwyder. Blankes het die diens op 'n streep verlaat en sodoende die mag van vaardighede en ondervinding gestroop. Uitgebreide burgerregte en verskerpte burgerlike versuim het dit terselfdertyd vir die polisie moeilik gemaak om tradisionele dwangmetodes te gebruik om bekentenisse en vaste skuldigbevindings te verkry. Die misdaadsyfers, wat reeds hoog was, het na 1995 begin styg, soos in tabelle 1 en 2 getoon.

Tabel 1: Werklike gerapporteerde gevalle van misdaad volgens gekose misdaadkategorieë, 1994/95–2014/15

	MOORD	POGING TOT MOORD	VERSWAARDE ROOF	ALGEMENE ROOF	RESIDENSIËLE DIEFSTAL	NIE-RESIDENSIEEL (BESIGHEIDS) DIEFSTAL	DWELM-VERWANTE MISDAAD
JAAR	GEVALLE						
1994/95	25,965	26,806	84,785	32,659	231,355	87,600	45,928
1995/96	**26,877**	26,876	77,167	45,683	248,903	87,377	39,334
1996/97	25,470	28,576	66,163	50,676	244,665	87,153	40,363
1997/98	24,486	28,145	73,053	54,932	251,579	90,294	42,452
1998/99	25,127	29,545	92,630	64,978	274,081	**94,273**	39,493
1999/2000	22,604	28,179	98,813	74,711	289,921	93,077	43,602
2000/01	21,758	28,128	113,716	90,215	303,162	91,445	44,939
2001/02	21,405	31,293	116,736	90,205	302,657	87,114	52,900
2002/03	21,553	**35,861**	126,905	**101,537**	**319,984**	73,975	53,810
2003/04	19,824	30,076	**133,658**	95,551	299,290	64,629	62,689
2004/05	18,793	24,516	126,789	90,825	276,164	56,048	84,001
2005/06	18,455	20,369	119,242	74,221	261,402	54,217	94,792
2006/07	19,106	19,957	126,038	70,598	248,462	58,240	104,369
2007/08	18,400	18,643	117,760	64,417	236,638	62,756	108,902
2008/09	18,084	18,140	120,920	58,764	245,465	69,829	116,949
2009/10	16,767	17,247	113,200	56,993	255,278	71,544	134,687
2010/11	15,893	15,360	101,039	54,442	246,612	68,907	150,561
2011/12	15,554	14,730	100,769	52,566	244,667	69,902	176,218
2012/13	16,213	16,236	105,488	53,196	261,319	73,492	206,721
2013/14	17,023	16,989	118,963	53,505	259,784	73,464	260,596
2014/15	17,805	17,537	129,045	54,927	253,716	74,358	**266,902**

Bron: SAPD, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 4 2016/09/05 5:10 PM

Tabel 2: Gekose misdaadkategorieë: Koerse per 100 000 van die bevolking 1994/95–2014/15

	MOORD	POGING TOT MOORD	VERSWAARDE ROOF	ALGEMENE ROOF	RESIDENSIËLE DIEFSTAL	NIE-RESIDENSIEEL (BESIGHEIDS) DIEFSTAL	DWELM-VERWANTE MISDAAD
JAAR	KOERS						
1994/95	67	69	219	84	596	**226**	118
1995/96	**68**	68	195	115	629	221	99
1996/97	63	70	163	125	603	215	100
1997/98	60	68	178	133	611	219	103
1998/99	60	70	221	155	653	225	94
1999/2000	52.5	65.4	230	174	673	216	101
2000/01	50	64	260	207	694	209	103
2001/02	48	70	261	201	675	194	118
2002/03	47	**79**	**279**	**223**	**704**	163	118
2003/04	43	65	288	206	645	139	135
2004/05	40	53	272	195	593	120	180
2005/06	40	44	255	159	560	116	204
2006/07	41	43	267	150	527	123	221
2007/08	39	39	247	136	497	132	228
2008/09	37	38	249	122	507	144	241
2009/10	34	35	231	117	520	146	273
2010/11	32	31	203	110	495	138	301
2011/12	31	29	200	105	485	139	349
2012/13	31	31	203	102	501	141	396
2013/14	32	32	225	102	492	139	492
2014/15	33	32	239	102	470	138	**494**

Bron: SAPD.www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

Suid-Afrika is in die laat 1990's as die land met een van die ergste moord- en roof-syfers in die wêreld beskou. Dit het in omtrent 2003 'n hoogtepunt bereik en daarna begin afneem – gedeeltelik omdat die African National Congress deur openbare protes gedwing is om strenger maatreëls te tref, maar ook omdat SA se private sekuriteitsbedryf in dié tyd vinnig uitgebrei het en take (veral straatpatrollies en diefalarmrespons) begin uitvoer het wat voorheen polisiefunksies was. Die grafiek hieronder toon dat 'n aantal misdaadkategorieë teen 2010/11 laer was as toe die ANC die bewind oorgeneem het.

> *Omdat SA se private sekuriteitsbedryf in dié tyd vinnig uitgebrei het en take (veral straatpatrollies en diefalarmrespons) begin uitvoer het wat voorheen polisiefunksies was.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 5 2016/09/05 5:10 PM

Grafiek 1: Kontakmisdade en eiendomsmisdade: Koersverandering per 100 000 van bevolking tussen 1994/95 en 2010/11

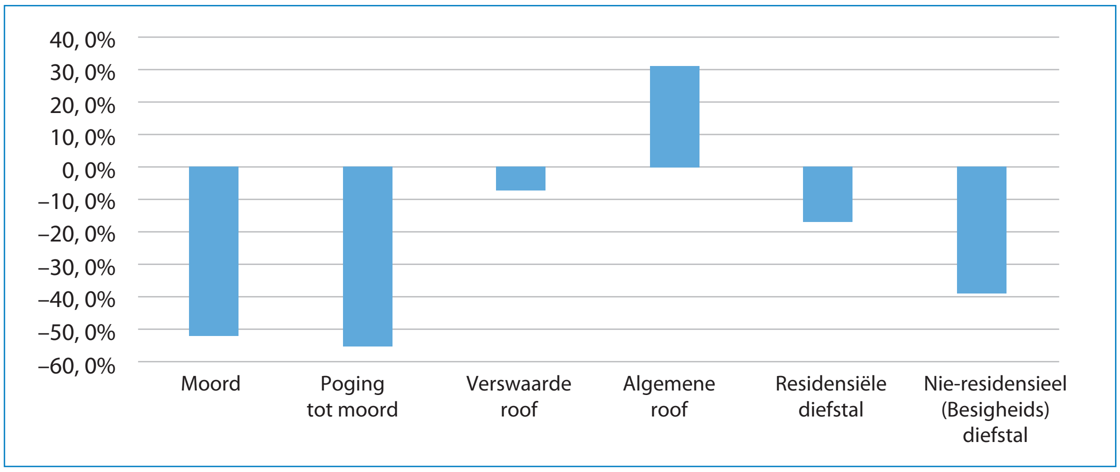

Bron: SAPS, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

Die moordsyfer is byvoorbeeld gehalveer, wat Honduras toegelaat het om die twyfelagtige titel as "die mees gewelddadige land in die wêreld" oor te neem. SA se moordsyfer is ook deur verskeie Latyns-Amerikaanse en Karibiese lande oortref (Kyk tabel 3). Aan die ander kant het die Suid-Afrika van 2011 volgens internasionale standaard skokkend gewelddadig gebly. Selfs teen die verminderde syfer van 31/100 000 was ons moordsyfer vyf maal hoër as die wêreldgemiddeld, dertig maal hoër as Switserland s'n en 'n honderd maal hoër as Liechtenstein, Singapoer en Ysland s'n. Koersverskille in roofsyfers was ewe duiselingwekkend. Volgens data wat in 2011 deur die *European Institute for Crime Prevention* gepubliseer is, was Suid-Afrika se roofsyfer omtrent ses maal hoër as Australië s'n, 13 maal hoër as Israel s'n, 41 maal hoër as Tunisië s'n en 123 maal hoër as Japan s'n.

> *Selfs teen die verminderde syfer van 31/100 000 was ons moordsyfer vyf maal hoër as die wêreldgemiddeld.*

Tabel 3: Internasionale moord[a]-getalle en koerse per 100 000 mense, 2000 en 2013

	2000		2013		VERANDERING	
LAND	GETALLE	KOERSE	GETALLE	KOERSE	GETALLE	KOERSE
Australië	362	1.9	249	1.1	–31%	–42%
Bahamas	74	24.9	NVT	NVT	NVT	NVT
Colombia	26,540	66.5	15,419	31.8	–42%	–52%
Costa Rica	249	6.3	411	8.4	65%	33%
Denemarke	58	1.1	42	0.7	–28%	–36%
Dominikaanse Republiek	1,210	14.0	NVT	NVT	NVT	NVT
Duitsland	1,015	1.2	585	0.7	–42%	–42%
El Salvador	2,341	39.3	2,499	39.8	7%	1%
Filippyne	5,735	7.4	9,153	9.3	60%	26%
Frankryk	1,051	1.8	777	1.2	–26%	–33%
Honduras	3,176	50.9	6,757	84.3	113%	66%

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 6 2016/09/05 5:10 PM

LAND	2000		2013		VERANDERING	
	GETALLE	KOERSE	GETALLE	KOERSE	GETALLE	KOERSE
Hongarye	205	2.0	265	2.7	29%	35%
Ierland	37	1.0	52	1.1	41%	10%
Indië	47,368	4.5	41,984	3.3	–11%	–27%
Indonesië	2,204	1.1	1,386	0.6	–37%	–45%
Israel	147	2.4	NVT	NVT	NVT	NVT
Italië	766	1.3	502	0.8	–34%	–38%
Jamaika	887	34.4	1,200	42.9	35%	25%
Kazakhstan	2,325	16.0	1,273	7.8	–45%	–51%
Letland	238	10.0	69	3.5	–71%	–65%
Malawi	700	6.2	NVT	NVT	NVT	NVT
Meksiko	10,737	10.3	23,063	18.9	115%	83%
Morokko	461	1.6	429	1.3	–7%	–19%
Namibië	380	20.0	NVT	NVT	NVT	NVT
Pakistan	8,906	6.2	NVT	NVT	NVT	NVT
Panama	299	9.8	663	17.2	122%	76%
Portugal	116	1.1	144	1.3	24%	18%
Roemenië	560	2.5	336	1.5	–40%	–40%
Spanje	553	1.4	302	0.6	–45%	–57%
Suid-Afrika	**21,758**	**48.5**	**17,068**	**31.9**	**–22%**	**–34%**
Switserland	69	1.0	58	0.7	–16%	–30%
Tsjeggiese Republiek	181	1.8	98	0.9	–46%	–50%
Verenigde Koninkryk[b]	1,002	1.7	602	1.0	–40%	–41%
Verenigde State	15,586	5.5	12,253	3.8	–21%	–31%

Bron: United Nations Office on Drugs and Crime, *www.unodc.org*, toegang 30 September 2015; *Global Study on Homicide* 2013, September 2014

a Deskundiges ontmoedig gewoonlik die gebruik van internasionale misdaadstatistiek om lande volgens veiligheid te rangskik. Dit is omdat, volgens hulle argument, lande verskillende regsdefinisies vir misdaadkategorieë gebruik, lande verskillende misdaadrapporteringskoerse het en effektiwiteit oor die optekening van misdaad wêreldwyd wissel. Moord word egter as ’n redelik betroubare maatstaf vir die vergelyking van veiligheids- en sekuriteitsvlakke tussen lande beskou. Dit is omdat daar relatiewe ooreenstemming in die regsdefinisie daarvan is en omdat dit een van die misdade is wat die wydste gerapporteer word.

b Dit verwys slegs na Engeland en Wallis. Dit sluit Noord-Ierland en Skotland uit. Die inligting vir die VK is slegs tot 2011; dit is die jongste wat beskikbaar is.

’n 2011-opname deur Statistieke Suid-Afrika het laat blyk dat 62 persent van die bevolking bang was om na donker uit te gaan en dat 33 persent in parke en oop ruimtes kwesbaar gevoel het. Ontstellende persentasies het ook gedink dat die polisie korrup (47 persent) of lui (56 persent) was en waarskynlik nie betyds sou opdaag nie (68 persent).

’n 2011-opname deur Statistieke Suid-Afrika het laat blyk dat 62 persent van die bevolking bang was om na donker uit te gaan.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 7 2016/09/05 5:10 PM

3 Verdere statistiek: die beeld raak donkerder

Suid-Afrika se ekonomie het in die nadraai van die 2008- wêreldwye finansiële krisis momentum verloor en in 2015 in 'n swak toestand gebly weens dalende kommoditeitspryse en groeiende twyfel omtrent die land se langtermyn-stabiliteit. BBP het in 2004–2007 met gemiddeld vyf persent per jaar gegroei, maar het daarna tot onder twee persent gedaal, wat tot 'n skerp styging in werkloosheid gelei het. Hiermee saam was daar 'n ommekeer in misdaadtendense.

Soos in grafieke 2 en 3 getoon, het die moordsyfer na 2011 marginaal gestyg terwyl algemene roof en gewapende roof drasties gestyg het.

Grafiek 2: Kontakmisdade en eiendomsmisdade: Koersverandering per 100 000 van bevolking tussen 2011/12 en 2014/15

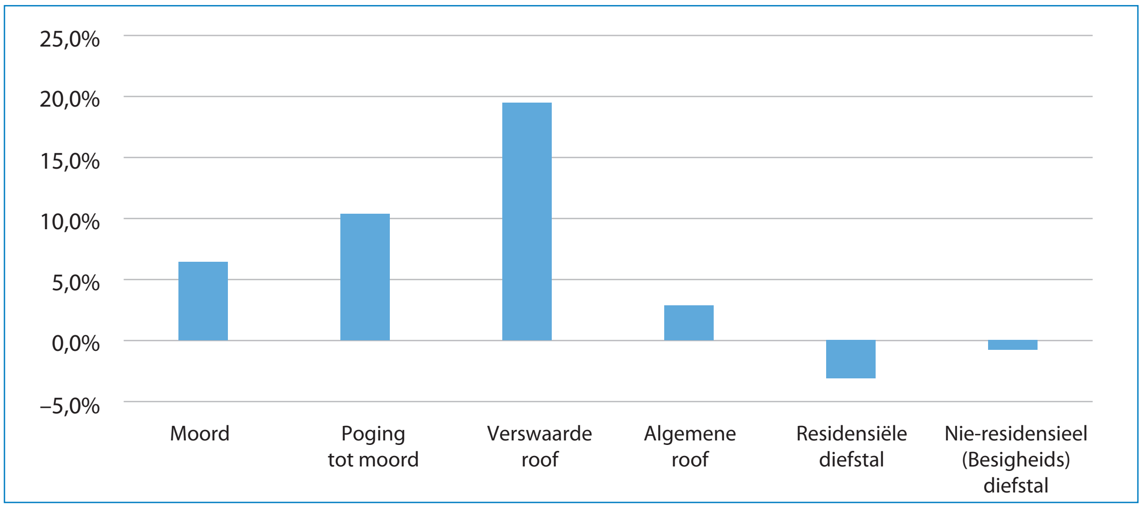

Bron: SAPS, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

Grafiek 3: Kontak- en eiendomsmisdade: Koersverandering per 100 000 van bevolking vir die tydperke 1994/95–2010/11 en 2011/12–2014/15

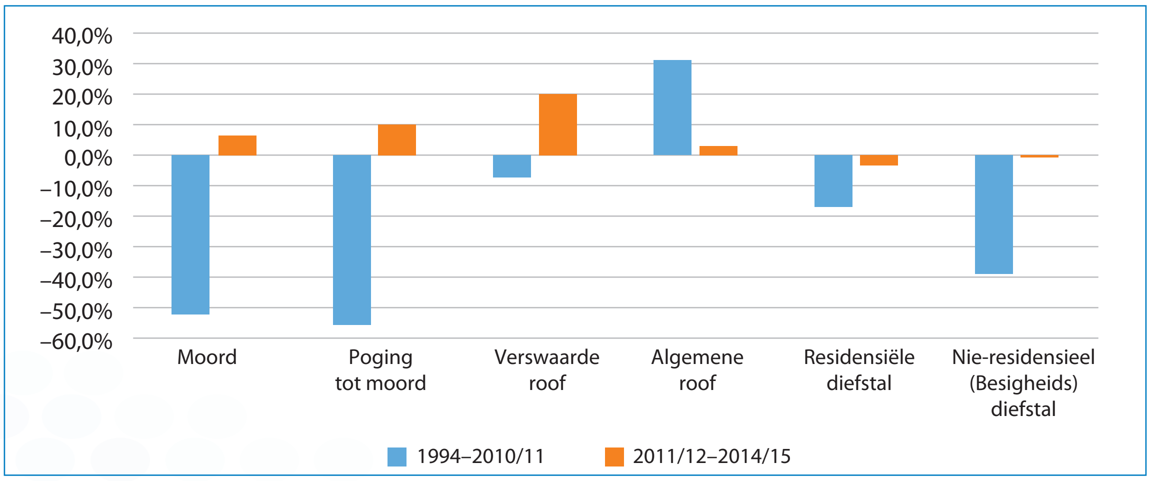

Bron: SAPS, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

Die styging in gewapende roof van besighede was veral ontstellend. Soos in tabel 4 getoon, het sodanige misdade in 2014/15 hul allerhoogste vlak bereik. Rooftogte by besighede was 249 persent hoër as die vlak wat in 2002 aangeteken is, teen die hoogte van die na-1994-misdaadgolf.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 8 2016/09/05 5:10 PM

Tabel 4: Ontleding van verswaarde roof[a], 2002/03–2014/15

JAAR	TOTALE VERSWAARDE ROOFTOGTE	STRAAT/ OPENBARE ROOFTOGTE	RESIDENSIËLE ROOFTOGTE	NIE-RESIDENSIËLE (BESIGHEIDS-) ROOFTOGTE	MOTOR-KAPINGS	VRAG-MOTOR-KAPINGS	KONTANT-TRANSITO-ROOFTOGTE	BANK-ROOF-TOGTE
2002/03	126,905	96,166	9,063	5,498	14,691	986	374	127
2003/04	133,658	105,690	9,351	3,677	13,793	901	192	54
2004/05	126,789	100,436	9,391	3,320	12,434	930	220	58
2005/06	119,242	90,631	10,173	4,384	12,783	829	383	59
2006/07	126,038	91,580	12,761	6,675	13,534	892	467	129
2007/08	117,760	77,508	14,481	9,836	14,152	1,245	394	144
2008/09	120,920	71,817	18,438	13,885	14,855	1,437	386	102
2009/10	113,200	64,195	18,786	14,504	13,852	1,412	358	93
2010/11	101,039	57,644	16,889	14,637	10,541	999	290	39
2011/12	100,769	57,636	16,766	15,912	9,417	821	182	35
2012/13	105,488	60,169	17,950	16,343	9,931	943	145	7
2013/14	118,963	68,769	19,284	18,573	11,180	991	145	21
2014/15	129,045	75,406	20,281	19,170	12,773	1279	119	17
2002/03–2014/15	**2%**	**–22%**	**124%**	**249%**	**–13%**	**30%**	**–68%**	**–87%**

Bron: SAPD, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

a Rooftogte by besigheids- en residensiële persele, teenoor diefstalle, kom voor in die teenwoordigheid van die bewoners of besitters van die persele en behels geweldadige konfrontasie, gewoonlik met 'n skadelike voorwerp, met slagoffers.

Toenemende twyfel oor die akkuraatheid van polisiestatistiek het net soveel kommer gewek. Baie kriminoloë het begin glo dat regeringseise vir vordering met die oorlog teen misdaad polisiestasies voorsien het van 'n "perverse aansporing" om sekere kategorieë van geweldsmisdaad, veral die verskillende vorms van aanranding, te onderrapporteer. Die navorser David Bruce het geskryf dat dit SAPD-statistiek "nutteloos [maak] vir die doel van monitering en verstaan van hierdie misdaadtendense".

Terselfdertyd raak dit al meer onwaarskynlik dat ontnugterde slagoffers hul misdade aan die polisie sal rapporteer. Volgens Statistieke SA se mees onlangse "Slagoffers van misdaad"-opname, wat in 2015 gepubliseer is, doen slegs 27 persent van bedrogslagoffers die moeite om hul verlies aan die polisie te rapporteer. Ewe hoë vlakke van nie-rapportering het voorgekom by inbrake (48 persent), rowery aan huis (39 persent), alledaagse diefstal (65 persent) en veediefstal (68 persent).

> *Baie kriminoloë het begin glo dat regeringseise vir vordering met die oorlog teen misdaad polisiestasies voorsien het van 'n "perverse aansporing" om sekere kategorieë van geweldsmisdaad, veral die verskillende vorms van aanranding, te onderrapporteer.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 9 2016/09/05 5:10 PM

Grafiek 4: Verhouding van huishoudelike misdaad- insidente se onderrapporteringskoerse in Apr 2013–Feb 2015

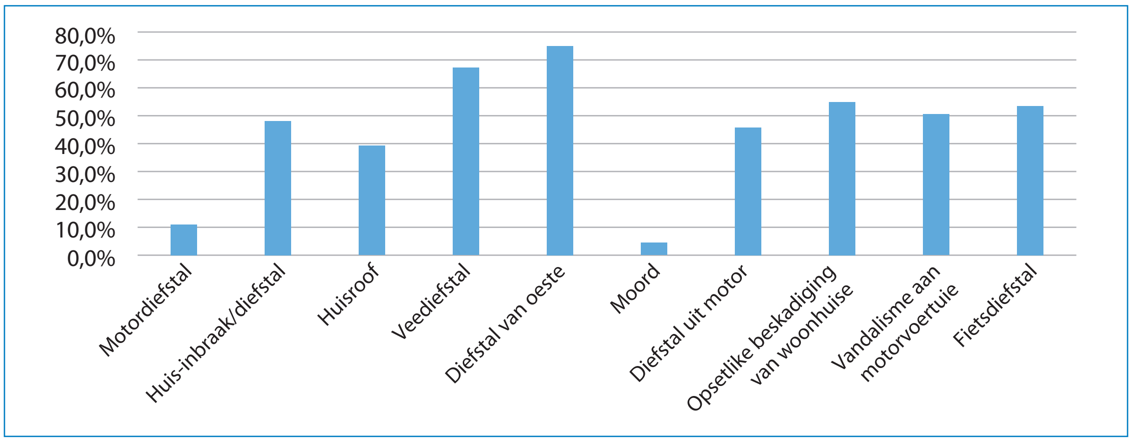

Bron: Statestieke SA, *Victims of Crime Survey* 2014/15, Desember 2015, bl. 39

Die mees algemene redes wat verstrek is vir nie-rapportering van misdaad was dat "die polisie niks kon doen nie" (32 persent) of dat "die polisie niks (wou) doen nie" (22 persent). Hierdie syfers het na 2011 skerp gestyg; dit het verdubbel in die geval van "niks kon doen nie" en het 31 persent gestyg in die geval van "niks (wou) doen nie". Sulke omstellings was deel van 'n toenemende agteruitgang in vertroue in die SAPD, soos in grafiek 5 geïllustreer.

Grafiek 5: Persentasie-verspreiding van huishoudings wat tevrede was met die polisie in hulle gebied per provinsie, 2011–2014/15

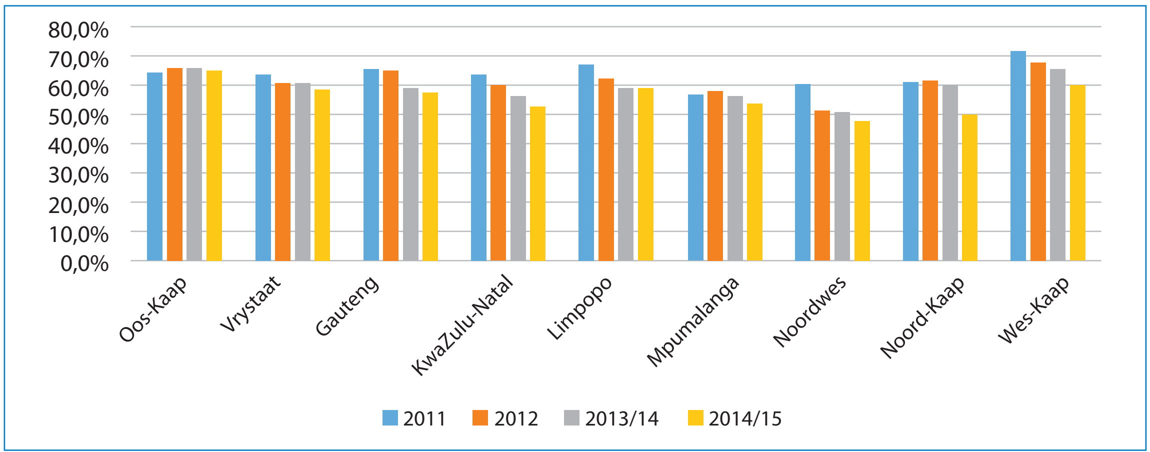

Bron: Statistieke SA, *Victims of Crime Survey 2014/15*, Statistieke-vrystelling P0341, 01 Dec 2015, bl. 39

Vlakke van vrees het ook sedert 2011 skerp gestyg. Volgens die bogenoemde Slagoffers van misdaad-opname het die aantal Suid-Afrikaners wat bang is om saans uit te gaan oor die laaste vier jaar met 9 persent gestyg. Vrees vir parke en oop ruimtes het met 12 persent gestyg en die proporsie van ouers wat weier om kinders toe te laat om alleen skool toe te stap het met 28 persent gestyg.

Intussen neig die proporsie Suid-Afrikaners wat tevrede is met polisiëring afwaarts. Baie groot getalle Suid-Afrikaners glo nou dat die SAPD korrup (48 persent) of lui (59 persent) is, nie oor genoeg hulpbronne beskik nie (34 persent), met misdadigers saamspan (39 persent), nooit gesteelde goedere terugkry nie (51 persent) en nie betyds reageer nie (80 persent).

Intussen neig die proporsie Suid-Afrikaners wat tevrede is met polisiëring afwaarts.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 10 2016/09/05 5:10 PM

Grafiek 6: Proporsie van huishoudings ontevrede met die polisie, 2014/15

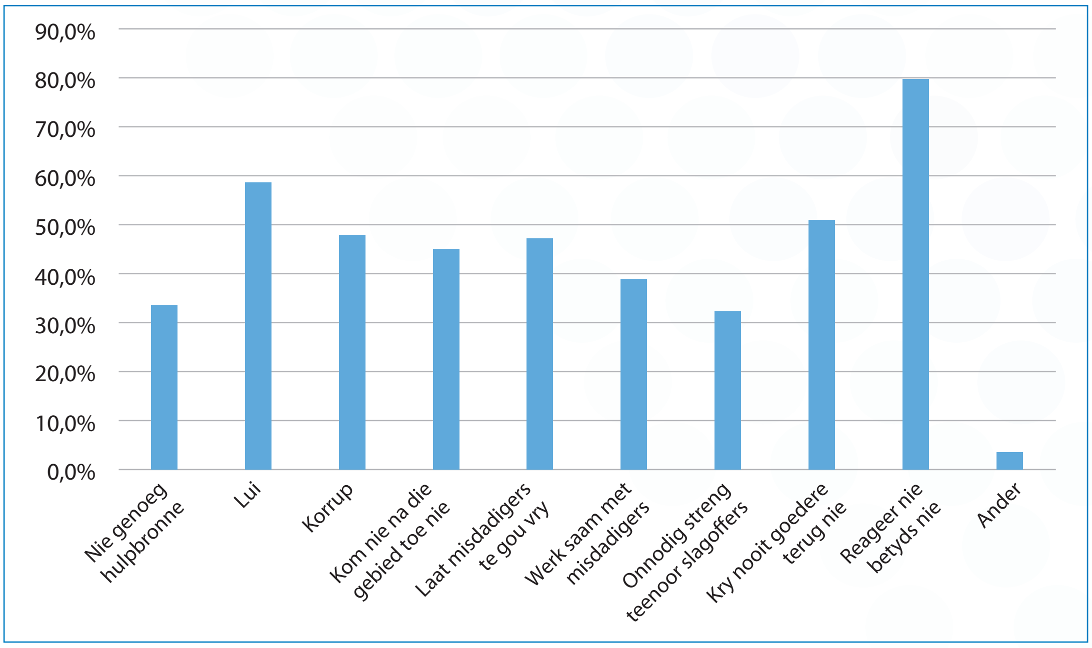

Bron: Statistieke SA, *Victims of Crime Survey* 2014/15, Desember 2015, bl.41

Byna die helfte van alle huishoudings glo dat eiendomsmisdaad styg (46 persent), terwyl 43 persent glo dat geweldsmisdaad ook erger word.

Gevolgtrekkings:

- Nieteenstaande 'n mate van verbetering in die 1994–2011-tydperk, bly Suid-Afrika se misdaadkoers besonder hoog.
- Die korttermyn-tendens suggereer dat die situasie versleg, terwyl vertroue in wetstoepassing afneem.

4 Ontleding van die malaise in SA wetstoepassing

In Suid-Afrika dui die term kaderontplooiing op die aanstelling van regeringsparty-aanhangers in sleutelposte in die staatsopset, 'n proses wat dikwels min rekening hou met ondervinding, onderrig en verdienstelikheid. In die polisiediens het die eerste sodanige ontplooiing in 2000 plaasgevind, toe Jackie Selebi as nasionale kommissaris van die Suid-Afrikaanse Polisiediens, of SAPD, aangestel is. As loopbaan-ANC-politikus en bondgenoot van Staatspresident Mbeki was Selebi SA se eerste burgerlike polisiehoof, 'n man wat hoegenaamd geen ondervinding van wetstoepassing gehad het nie. Omstreeks 2003 het hy begin met die aftakeling van die SAPD se spesialiseenhede, wat as die bastions van wit mag in 'n oorwegend swart polisiemag beskou is.

As loopbaan-ANC-politikus en bondgenoot van Staatspresident Mbeki was Selebi SA se eerste burgerlike polisiehoof, 'n man wat hoegenaamd geen ondervinding van wetstoepassing gehad het nie.

Dit het tipies bestaan uit ervare amptenare met uitvoerige kennis van hul onderskeie terreine (moord en roof, narkotika, bedrog, wat ook al). Hierdie eenhede was 'n elite wat ernstige misdade gehanteer het en alledaagse polisiëring in die hande van konstabels met uniforms gelaat het. In opdrag van Selebi is hulle ontbind en hulle lede as gewone speurders na polisiestasies herontplooi. Volgens Warren Goldblatt, 'n veteraan van die private sekuriteitsbedryf, was 'n aansienlike afname in polisiedoeltreffendheid die gevolg hiervan.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 11 2016/09/05 5:10 PM

"Ons het eenmaal 100 oprittipe-misdade ontleed en gevind dat dieselfde verdagtes by sestig persent daarvan betrokke was," het Goldblatt gesê. "In die ou dae sou jy twee of drie spesialis-polisiemanne gehad het wat hierdie een bende sou probeer vastrek. Na Selebi se hervormings het jy sestig verskillende ondersoekbeamptes gehad wat geen kennis gehad het van wat die ander gedoen het nie. As inligting nie gedeel word nie, is misdaadintelligensie tot niet, wat tot 'n massiewe vermorsing van hulpbronne lei."

> *Na Selebi se hervormings het jy sestig verskillende ondersoekbeamptes gehad wat geen kennis gehad het van wat die ander gedoen het nie.*

Selebi se tweede bydrae tot die SAPD was om dit tot skande te maak deur omkoopgeld van georganiseerde misdaad-figure te aanvaar. Toe dit teen omtrent 2005 duidelik geword het dat hy ondersoek word, het Selebi 'n teenoffensief geloods teen die Skerpioene, 'n FBI-tipe mag wat daargestel is om hoëvlak-korrupsie en georganiseerde misdaad te bestry. Die Skerpioene, wat binne die Nasionale Vervolgingsgesag gehuisves is, het die teiken geword van 'n spioenasieveldtog wat deur senior amptenare van Selebi se Afdeling Misdaadintelligensie bestuur is. Die geveg wat daaruit voortgevloei het, het SA se wetstoepassingsgemeenskap verskeur en in 'n verlies vir albei kante geëindig. Selebi se partisane kon nie sy vervolging ontspoor nie en hy is vervolg, skuldig bevind en vir 'n kort tydjie tronk toe gestuur. Die magstryd het die Skerpioene polities geïsoleerd gelaat en hulle is in 2008 deur 'n parlementêre wet herroep.

In 2009 het 'n tweede burgerlike kommissaris van die SAPD geword. Die voortvarende Bheki Cele was 'n bondgenoot van Jacob Zuma, SA se nuut verkose president, en duidelik 'n politieke aanstelling. Hy het hom aanvanklik by wet en orde-instansies (waaronder die IRV) bemind gemaak deur SAPD-geledere te hermilitariseer, met 'n streng ingesteldheid teenoor misdadigers wat polisiemanne aangeval het en 'n onderneming dat hy die SAPD sou suiwer van "tsotsi-polisiemanne" wat omkoopgeld aanvaar. Binne 18 maande het Cele egter self die teiken van 'n ondersoek geword waarby beweerde korrupte tenderooreenkomste ter waarde van eenmiljard rand betrokke was.

In 2012 is Cele deur 'n derde ontplooide kader, voormalige maatskaplike werker en hoëvlak-burokraat Riah Phiyega, vervang. Soos haar voorgangers, het Phiyega geen polisie-ondervinding gehad nie en is sy gou aangeval weens onbevoegdheid en omdat sy "politieke oorwegings" toegelaat het om haar besluite te beïnvloed.

'n Vierde ontplooide kader, generaal Richard Mdluli, het toe die hoof geword van die SAPD se Afdeling Misdaadintelligensie, wat misdadige bendes en dwelmsmokkel-sindikate moes moniteer en binnedring. Misdaadintelligense se werksaamhede word as algemeen geklassifiseer en die hoof is gemagtig om geheime betalings aan informante en geheime agente te maak. In 2011 het 'n geheime interne polisieverslag beweer dat genl Mdluli sy geheime fonds plunder deur onder andere sy vrou en vorige vrou op die staat se betaallys te plaas met salarisse gelyk aan dié van 'n kolonel s'n. Omtrent terselfdertyd het dit aan die lig gekom dat genl Mdluli in 'n stadium die hoofverdagte vir die moord op 'n mededinger in liefdessake was. Die bewysstukke wat die resultate van 'n polisieondersoek na hierdie moord bevat het, het in 1999 verdwyn en die saak het onopgelos gebly. Mdluli is geskors en van bedrog, ontvoering, aanranding en moord aangekla toe hierdie aantygings aan die lig gekom het.

Voordat die saak egter kon voorkom, is die aanklagte deur nog 'n verdere ontplooide kader – waarnemende Nasionale Direkteur van Openbare Vervolgings, Nomcebo Jiba – teruggetrek. As voormalige lid van die Skerpioene het Jiba in die 2007-afluistering van die Nasionale Vervolgingsgesag (NVG)-hoofkantoor met Mdluli

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 12 2016/09/05 5:10 PM

saamgewerk. Hierdie poging het die “meeluisterbande” opgelewer wat twee jaar later gelei het tot die skrapping van die korrupsie-aanklagte teen Jacob Zuma. In wat deur party waarnemers as ’n wederdiens beskou is, was een van Zuma se eerste optredes as president om Mdluli in die verhewe pos van intelligensiehoof van polisie aan te stel. ’n Jaar later het Zuma die kriminele rekord van Jiba se eggenoot, ’n prokureur wat weens bedrog tronk toe gestuur is, geskrap. Sy is later as waarnemende hoof van die NVG aangestel en is nou Nasionale Direkteur van Openbare Vervolgings.

Advokaat Jiba se hantering van die Mdluli-saak is skerp gekritiseer deur regter John Allen, wat gelas het dat party aanklagte heringestel word. Vrae oor Jiba se onpartydigheid het egter voortgeduur, veral toe ’n tweede regter foutgevind het met getuienis wat na bewering aangepas is, wat gelei het tot die arrestasie van generaal Johan Booysen, ’n polisieman wat ’n korrupsienavraag opgevolg het teen ’n Durbanse sakeman met ’n Ferrari wat na bewering ’n “verbintenis” gehad het met Zuma se seun Edward en ander sleutelbondgenote van die president.

Lede van die binnekring sê dat hierdie skandale ’n demoraliserende uitwerking gehad het op ’n vervolgingsdiens wat reeds gely het onder die gevolge van jare van koersafwyking. Die NVG het in 2002 daarin geslaag om 30 persent van polisie-arrestasies tot skuldigbevindings te voer; teen 2014 het daardie proporsie byna gehalveer tot 17 persent.

Die SAPD en NVG is nie die enigste wetstoepassingsinstansies wat deur politieke inmenging verswak is nie. Die *Sunday Times* het in 2014 ’n reeks artikels gepubliseer wat beweer het dat senior bestuurders by die Suid-Afrikaanse Inkomstediens (SAID) ’n “skurke-eenheid” geskep het wat op president Zuma gespioeneer het en by kriminele aktiwiteite, waaronder ’n bordeel, betrokke was. Onder hierdie voorwendsel is teen die SAID-bemagtigingshoof Johan van Loggerenberg en sy baas, SAID-adjunkkommissaris Ivan Pillay opgetree, wat albei in ongenade verval het en deur die SAID-hoof Tom Moyane, ’n verdere ontplooide kader, tot aftrede gedwing is. Die *Sunday Times* het sedertdien erken dat sy aanklagte ongegrond was, wat waarnemers laat spekuleer het dat die werklike doel van die “skurke-eenheid”-aangeleentheid was om ondersoeke na die belastingsake van persone in hoë posisies te blokkeer.

Van Loggerenberg en Pillay is nie die enigste senior wetstoepassingsfigure wie se loopbane raaiselagtig geëindig het nie. Advokaat Mxolisi Nxasana, hoof van die NVG, is van sy amp onthef nadat ondersoekers wat na bewering namens ontplooide kader Nomcebo Jiba op sy tuisdorp toegeslaan het om smerighede uit sy verlede op te diep. Die Valke-hoof general Anwar Dramat is oorreed om ’n ‘goue handdruk’ te aanvaar eerder as om kriminele aanklagte te bestry wat ontstaan het uit die beweerde wederregtelike uitlewering van kriminele verdagtes aan Zimbabwe. Generaal Shadrack Sibiya is op dieselfde aanklag ontslaan, terwyl Robert McBride, hoof van die Onafhanklike Ondersoekdirektoraat van die Polisie, se diens opgeskort is vir die beweerde poging om hom en Dramat te beskerm. Aanhangers van al hierdie manne beweer dat hulle slagoffers van politieke inmenging was en dat hulle werklike fout onpartydigheid was.

Ontplooide kaders het beter gevaar. Generaal Richard Mdluli bly byvoorbeeld vyf jaar na sy beweerde plundering van die geheime fonds vir die eerste maal aan die lig gekom het nog geskors met volle betaling. Sy noue bondgenoot, generaal Berning Ntlemeza, is as hoof van die Valke aangestel ondanks ’n Hoë Hof-uitspraak wat hom daarvan beskuldig het dat hy op ’n “bevooroordeelde en oneerlike” manier opgetree en onder eed gelieg het.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 13 2016/09/05 5:10 PM

Wanneer gesamentlik na hierdie ontwikkelinge gekyk word, het dit polisievertroue in hul eie instelling geruïneer. Opnames toon dat die proporsie amptenare wat korrupsie as 'n probleem beskou van 55 persent in 2002 tot 89 persent in 2009 gestyg het en anekdotiese bewyse dui daarop dat meer onlangse skandale die ontnugtering selfs hoër gedryf het. Dienende polisie-amptenare is huiwerig om dit te bespreek uit vrees vir viktimisering, maar verskeie het nie-amptelik met die IRR gepraat. Een het gesê hy het 'n gevoel van "omring te wees deur 'n onsigbare skeidsmuur wat party teikens van ondersoek beskerm", wat gewoonlik manifesteer in onverklaarde besluite om toegewyde ondersoekers van sensitiewe sake te verwyder. Ander het gepraat van 'n kultuur van apatie en ongedissiplineerdheid en, in die geval van speurders, onmoontlike werkbeladings. "Ek hanteer 130 sake," het een speurder gesê. "Ek doen die papierwerk en dan is my dag om."

> *Opnames toon dat die proporsie amptenare wat korrupsie as 'n probleem beskou van 55 persent in 2002 tot 89 persent in 2009 gestyg het.*

Tony Breytenbach, 'n onlangs afgetrede SAPD-kolonel, het 'n agteruitgang in die mag se *esprit de corps* betreur. "Toe ek 'n konstabel was het ons elke naweek verniet gewerk," sê hy. "Vandag wil polisiemanne nie een sekonde langer werk tensy hulle oortydbetaling kry nie. As jy met hulle streng is, hardloop hulle na die vakbond en brandmerk jou as 'n rassis." Breytenbach het ook die SAPD se neiging om "opleidingstandaarde te verlaag sodat meer kan slaag" uitgewys as 'n faktor wat volgens hom 'n belangrike rol in die Marikana-slagting gespeel het, waar senuweeagtige polisiemanne op stakende mynwerkers losgebrand en 34 doodgeskiet het.

> *Breytenbach het ook die SAPD se neiging om "opleidingstandaarde te verlaag sodat meer kan slaag" uitgewys as 'n faktor wat volgens hom 'n belangrike rol in die Marikana-slagting gespeel het.*

"Bevorderings het alles te doen met politiek en wie jy ken," sê Renate Barnard, nog 'n onlangs afgetrede kolonel. Sy noem die gevalle van Nkosana 'Killer' Ximba, 'n goeie vriend van generaal Richard Mdluli, wat in 'n enkele dag van konstabel na brigadier bevorder is, en Mmomonnye Ngobeni, 'n swak opgevoede kantoorwerker, wie se magtige beskermheer 'n bevordering georganiseer het wat haar in staat gestel het om vyf salarisskale met een slag te spring. Vir Barnard, 'n wit vrou, was so 'n uitkoms onmoontlik. Sy het 13 jaar sonder 'n enkele bevordering gewerk terwyl minder gekwalifiseerde swart kollegas die leer baie vinnig geklim het, 'n algemene klagte onder blanke polisiepersoneel. "Baie wit polisiepersoneel het opgegee," het 'n afgetrede offisier gesê. "Hulle sit net rond en wag om met pensioen te gaan."

Hierdie en ander krisissimptome is luidkeels deur die Khayelitsha Kommissie bevestig. Hierdie kommissie is deur die Demokratiese Alliansie aangestel om mislukkings van polisiëring in hierdie Kaapse Vlakte-*township* en sy satelliet-plakkergemeenskappe te ondersoek. Die SAPD word deur die sentrale regering beheer en die DA-beheerde Wes-Kaapse provinsiale administrasie het jare lank gesukkel om die ANC-kabinetsministers vir die treurige toestand van wetstoepassing in die Kaapse Vlakte aanspreeklik te hou. Aanvanklike pogings om 'n formele ondersoek te hou het hewige teenstand van die sentrale regering ervaar, en die DA moes hof toe gaan om sy reg om 'n kommissie aan te stel af te dwing.

Verhore het in 2013 begin en het 'n seldsame blik op die binnewerkinge van 'n Suid-Afrikaanse polisiewerksaamheid gewerp. Khayelitsha-inwoners het aan navorsers gesê dat hulle selde die moeite doen om misdaad te rapporteer omdat "ons vriende met die polisiebeampte moet wees en vir hom of haar iets moet kan

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 14 2016/09/05 5:10 PM

gee om op te tree." Rekords het getoon dat amptenare gewoonlik skriftelike opdragte ignoreer en dat dissiplinêre verrigtinge skynbaar min of geen uitwerking het. Personeeltekort het gelei tot 'n situasie waar baie misdade nie behoorlik nie, indien enigsins, ondersoek is. "Die gehalte van speurwerk is naby krisispunt," het die kommissie verklaar, en bygevoeg dat hy "diep bekommerd [was] oor 'n skynbare onvermoë om foute reg te stel."

> *Rekords het getoon dat amptenare gewoonlik skriftelike opdragte ignoreer en dat dissiplinêre verrigtinge skynbaar min of geen uitwerking het. Personeeltekort het gelei tot 'n situasie waar baie misdade nie behoorlik nie, indien enigsins, ondersoek is.*

Vreemd genoeg, is generaals en kabinetsministers skynbaar pynlik bewus van hierdie onbehaaglike toestand. Die rekord toon inderdaad 'n gesukkel met SAPD-hervormingskemas en omdraaiplanne wat met groot optimisme ingestel is, maar nooit deurgevoer is nie.

2006 – Die nasionale kommissaris Jackie Selebi stel 'n Polisie-adviesraad aan wat bestaan uit afgetrede polisie-amptenare en geesgenote. Die raad dien in 2007 sy eerste tussentydse verslag in en wys op ernstige swakhede en die dringende behoefte om dit reg te stel. Probleme soos "swak dissiplinestandaarde en hoë vlakke van korrupsie … saakdossiere wat nie ondersoek word nie of swak ondersoek word … ondersoeke wat totaal ontoereikend is … ongemagtigde afwesigheid en pligsversuim is algemeen by baie polisiestasies." Dit dui weer alles op "'n gebrek aan toesig of beheer".

Die Adviesraadgewers se kontrakte is nie hernu nie en die liggaam het in 2008 opgehou om te bestaan. "Daar is min bewys dat hul bevindings tot enige betekenisvolle verbeterings gelei het," sê die kriminoloog Johan Burger van die Instituut vir Sekerheidstudies.

2010 – President Zuma stel 'n Nasionale Beplanningskommissie aan met die taak om 'n bloudruk vir Suid-Afrika se toekoms te ontwikkel. Die Nasionale Ontwikkelingsplan, wat daaruit voortspruit en in September 2012 aanvaar word, stel die skepping van "'n korrupsievrye gemeenskap, sterk handhawing van etiek deur die hele gemeenskap en 'n regering wat teenoor sy mense aanspreeklik is teen 2030 in die vooruitsig".

Polisiehervormings was 'n sleutelkomponent van hierdie visie. Die Nasionale Ontwikkelingsplan, wat in September 2012 aanvaar is, het 'n beroep gedoen om rampspoedige politieke aanstellings te staak deur die instelling van 'n onafhanklike paneel om "objektiewe standaarde" toe te pas by die keuring van topaanstellings in die polisie. Dit het ook 'n mandaat daargestel vir 'n "bevoegdheidsevaluering van alle dienende amptenare".

Drie jaar later het regter Ian Farlam opgemerk dat "geen tasbare aksie ingestel is nie" – 'n evaluering wat gebaseer was op bewys van onbevoegdheid en oneerlikheid onder senior polisie-amptenare wat die Marikana-fiasko gelei het.

2010 – Die polisie stel 'n nuwe Teenkorrupsiestrategie bekend, wat reeds sedert 1999 ontwikkel is, toe die mag begin sien het dat sy suksesvolle maar ongewilde (met korrupte polisie) Teenkorrupsie-eenheid sou ontbind. Hierdie Teenkorrupsie-eenheid is vervang deur 'n vae plan, bekend as die Diensintegriteitsraamwerk, wat verskeie jare lank in konsepvorm gebly het voordat dit in 2007 as die Korrupsie- en Bedrogvoorkomingsplan opgekikker is, wat weer in 2010 as die Teenkorrupsiestrategie ontplooi is.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 15 2016/09/05 5:10 PM

Vyf jaar later merk die kriminoloog Gareth Newham op dat die Teenkorrupsiestrategie nog gefinaliseer moet word. “Die polisie maak daarop aanspraak dat etlike teenkorrupsie-inisiatiewe geïmplementeer is, maar daar is geen duidelike bewys van die impak daarvan nie.”

2012 – Koerante publiseer inligting wat uit ’n “Finale Ouditprestasieverslag” aan hulle gelek is wat vermeld dat 38 persent van dienende amptenare en reserviste nie bevoegdheidsertifikate het nie of hoegenaamd geen opleiding in vuurwapens het nie. Dit styg tot 53 persent in die Oos-Kaap. Maande later toon die Marikana-slagting die skrikwekkende gevolge daarvan om vuurwapens in die hande van swak opgeleide polisiemanne toe te laat.

Vier jaar later vertel een van die skrywers van die Ouditprestasieverslag aan die IRV dat sy onbewus van enige remediërende optrede is.

Die kriminoloog Johan Burger het in ’n akademiese dokument wat in September 2015 gepubliseer is sy verbasing uitgespreek dat sulke diepgaande probleme toegelaat is om voort te gaan. “Dit is in ’n mate verstaanbaar dat die polisie openbare skrutinering van hul interne inspeksies en evaluerings vermy,” het hy gesê, “omdat hulle agter die verskoning van vertroulikheid kan skuil. Dit is minder duidelik waarom eksterne beoordelings skynbaar grootliks geïgnoreer of minstens nie kragtig toegepas word nie …. Die parlement het beslis die nodige gesag, maar dit lyk of hulle teen ’n beskamend trae pas vorentoe gaan. Die onvermoë om betyds stelselmislukkings te identifiseer of toepaslike intervensies te verseker sal steeds ernstige gevolge vir die polisie en die burgery in die algemeen hê.”

’n Maand nadat hierdie aanklag gepubliseer is, het ’n nuwe faktor in die prentjie gekom – die aanstelling van luitenant-generaal Johannes Khomotso Phahlane as waarnemende SAPD- nasionale kommissaris. Burger en Newham, die navorsers wat hierbo aangehaal is, stem saam dat dit tog een maal ’n goeie aanstelling was. Pahlane is ’n gerespekteerde polisieveteraan wat oor drie dekades sy pad deur die range oopgeveg het. “Daar is ’n groot energie- en houdingsverskuiwing by hoofkantoor,” sê Newham. “Pahlane se omdraaiplan is die beste wat ons in ’n lang tyd gesien het.”

Newham is voorlopig “versigtig optimisties” oor die SAPD se vooruitsigte. Die meederheid van Phahlane se span is loopbaan beamptes. Maar Pahlane dien nog in ’n waarnemende hoedanigheid en daar sal gesien moet word of die ANC bereid is om hierdie hoogste pos vir hom te gee. Soos Newham sê: “Al Pahlane se goeie werk kan ongedaan gemaak word deur die aanstelling van nog ’n lakei.”

Laat ons terugstaan en die gevolgtrekkings wat sover gemaak is oorweeg.

- Suid-Afrika is volgens internasionale maatreëls ’n besonder gevaarlike gemeenskap.
- Die korttermyn-tendens is dat die polisie nog verder beheer verloor.
- ’n Breë spektrum van Suid-Afrikaanse meningsvormers het vertroue verloor in die SAPD se vermoë om sy werk behoorlik te doen.
- Ongeag Pahlane se aanstelling, dui die rekord daarop dat kaderontplooiing, politieke inmenging en traagheid die trefkrag van enige toekomstige polisiehervormings sal beperk.

Teen hierdie agtergrond word alle Suid-Afrikaners gedwing om alternatiewe metodes te oorweeg om hulself te beskerm. Hieronder stel ons drie opsies, beginnende met private sekuriteit.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 16 2016/09/05 5:10 PM

5 Privatisering van wetstoepassing

Suid-Afrika se private sekuriteitsbedryf was ’n onbeduidend klein nonentiteit tot ongeveer 1985, toe politieke onrus die polisie gedwing het om mannekrag van voorstedelike polisiestasies te onttrek om dit in die stryd teen *township*-kamerade aan te wend. Dit het onrustigheid onder die rykes veroorsaak, wat hulle vir beskerming tot die private sektor gewend het. In 1985 het daar ’n beraamde sestigduisend sekuriteitswagte in SA gewerk. Teen 1997 het die getal tot 115 331 gestyg, en private polisiemagte het in toenemende mate ’n verskeidenheid funksies verrig wat voorheen deur die polisie uitgevoer is – voorstedelike straatpatrollies, bewaking van sakeondernemings en pakhuise en reaksie op diefalarms.

Die misdaadgolf wat op die ANC se bewindsoorname gevolg het, het ’n nog verdere opwelling van groei in die sekuriteitsbedryf meegebring (Kyk tabel 5).

Tabel 5: Private sekuriteitsbedryfbeamptes, 1997–2014[a]

JAAR	AKTIEWE GEREGISTREERDE SEKURITEITS-BESIGHEDE	AKTIEWE GEREGISTREERDE SEKURITEITS-BEAMPTES	BEËDIGDE POLISIE-[b] BEAMPTES	POLISIE TEENOOR BEVOLKING-VERHOUDING	SEKURITEITS-BEAMPTES TEENOOR BEVOLKING-VERHOUDING
1997	4 437	115 331	110 177	1 tot 367	1 tot 351
1998	5 586	127 604	112 891	1 tot 361	1 tot 320
1999	4 691	155 818	109 104	1 tot 384	1 tot 269
2000	5 305	186 876	104 200	1 tot 409	1 tot 228
2001	5 491	194 525	102 000	1 tot 427	1 tot 224
2002	4 521	222 717	NVT	NVT	1 tot 200
2003	5 271	248 025	102 737	1 tot 446	1 tot 185
2004	4 212	269 773	106 177	1 tot 434	1 tot 171
2005	4 639	288 686	107 791	1 tot 436	1 tot 163
2006	4 763	296 901	114 241	1 tot 405	1 tot 156
2007	4 898	307 343	129 864	1 tot 361	1 tot 152
2008	5 504	339 108	137 709	1 tot 344	1 tot 140
2009	6 392	375 315	145 170	1 tot 338	1 tot 131
2010	7 496	387 273	151 164	1 tot 328	1 tot 128
2011	8 828	411 109	150 373	1 tot 331	1 tot 121
2012	9 364	427 174	157 472	1 tot 320	1 tot 118
2013	9 031	445 407	156 859	1 tot 334	1 tot 118
2014	8 144	487 058	153 116	1 tot 353	1 tot 111
1997–2014	**84%**	**322%**	**39%**	**4%**	**68%**

Bron: SAPD, 2013 Jaarverslag, Oktober 2014, bl. 31; Private Sekuriteitsbedryf Regulatoriese Owerheid (PSIRA), *Jaarverslag* 2013/14, November 2014, bl. 39 en 41; *Jaarverslag* 2012/13, Julie 2013, bl. 35–36; *Jaarverslag* 2011/12, Augustus 2012, bl. 19–20; 2009/10 *Jaarverslag*, Julie 2010, bl. 18–20; SAPD, 2009/10 *Jaarverslag*, September 2010, bl.xv; 2008/09 *Jaarverslag*, September 2009, bl.xvi; 2007/08 *Jaarverslag*, Augustus 2008, bl.xv; Opname, bl. 786

a Die tydperk verwys na finansiële jare.

b Sluit burgerlikes uit wat in diens van die SAPD is.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 17 2016/09/05 5:10 PM

Baie polisie- en leërpersoneel van die ou bedeling het vroeg afgetree by die staat en hul vaardighede na die privaat sektor oorgeplaas. Teen 2003 was Suid-Afrika se rykste burgers beskerm deur private landmagte met intelligensiekapasiteit, lugsteun (in die vorm van helikopters), wapenrusting (in die vorm van kontanttransito-staalplaatvoertuie) en gewapende reaksie-eenhede wat opgelei is om met die druk van 'n noodknoppie op noodmisdaadsituasies te reageer.

> *Teen 2003 was Suid-Afrika se rykste burgers beskerm deur private landmagte met intelligensiekapasiteit, lugsteun (in die vorm van helikopters), wapenrusting (in die vorm van kontanttransito-staalplaatvoertuie) en gewapende reaksie-eenhede wat opgelei is om met die druk van 'n noodknoppie op noodmisdaadsituasies te reageer.*

SA se private sekuriteitsfirmas het in daardie stadium reeds meer manne as die SAPD in uniform gehad en party waarnemers beweer dat hulle, eerder as die polisie, verantwoordelik was vir die afname in gewapende roof, diefstalle en halfmilitêre kontanttransito-rooftogte na 2003. Ryker voorstede, sakeparke en nywerheidsparke was versadig met private sekuriteitspatrollies. Na 'n reeks duur verliese, het firmas wat gespesialiseer het in die vervoer van kontant van een plek na 'n ander hul eie halfmilitêre kapasiteit ontwikkel deur kontant te vervoer in konvooie van pantservoertuie wat beman is deur wagte met outomatiese wapens en wat in party gevalle uit die lug deur helikopters gemoniteer is. Dit het kontanttransito-rooftogte van 467 in 2006 na 119 in 2014 verminder (Kyk grafiek 7 hieronder).

Grafiek 7: Kontanttransito-rooftogte, 2002/03–2014/15

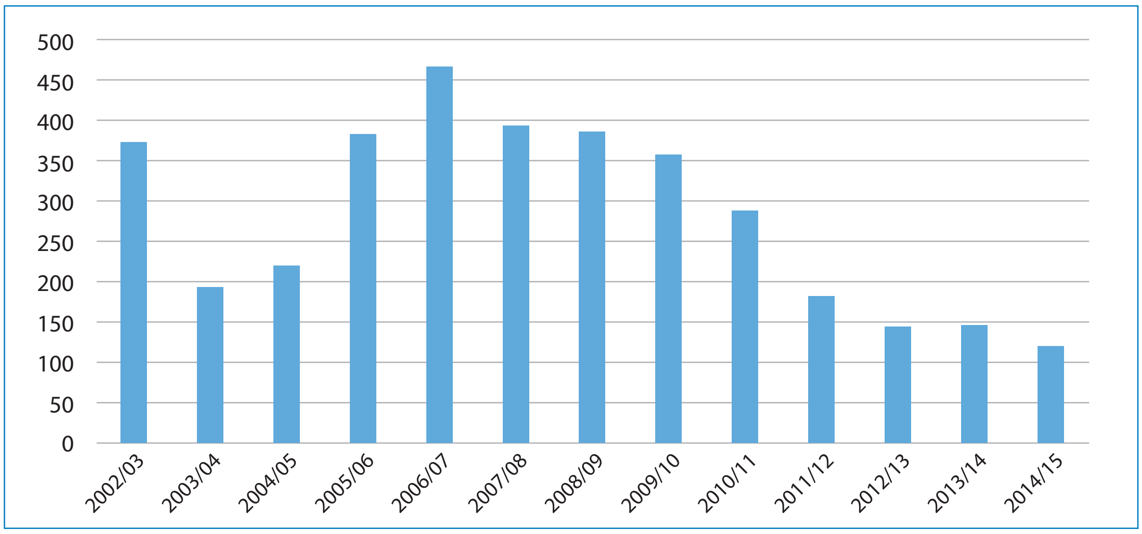

Bron: SAPD, www.saps.gov.za, toegang 29 September 2015

Die veteraan- private sekuriteitsoperateur Warren Goldblatt merk op dat 'n verdere privaatsektor-innovering – satellietgebaseerde voertuigopsporingstelsels – 'n sentrale rol gespeel het met die afskrik van bendes wat duur motors en afleweringsvoertuie vir kaping geteiken het. Teen 2005 was byna alle luuksevoertuie en vragmotors wat waardevolle vrag vervoer het toegerus met meeluistertoestelle wat beheerkamers in staat gestel het om vas te stel waar hulle is, 'n ontwikkeling wat dit moeilik gemaak het om arrestasie te ontwyk. Vandaar, sê Goldblatt, die afname in sulke misdade, en in die verwante verskynsel van gewapende huisstrooptogte, wat tipies voorgekom het wanneer misdadigers gewenste motors tot in hul eienaars se opritte gevolg het en die geleentheid gebruik het om hul huise te stroop voordat hulle met die teikenmotors vertrek het.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 18 2016/09/05 5:10 PM

Daar bestaan geen twyfel dat private sekuriteitsmagte help om misdaad te beheer nie, maar bedryfswaarnemers waarsku teen rooskleurige gevolgtrekkings. Hulle wys daarop dat Suid-Afrika se private sekuriteitsbedryf ’n reusagtige, wydstrekkende monster is, baie groter as wat ’n mens dink. Maar daar is ook duisende ongeregistreerde maatskappye daar buite wat meer as 200 000 ongeregistreerde wagte in diens het wat tipies ’n hongerloon verdien – in party gevalle so min as R1 500 per maand vir ses twaalfuur-skofte per week.

> *Hulle wys daarop dat Suid-Afrika se private sekuriteitsbedryf ’n reusagtige, wydstrekkende monster is, baie groter as wat ’n mens dink. Maar daar is ook duisende ongeregistreerde maatskappye daar buite wat meer as 200 000 ongeregistreerde wagte in diens het wat tipies ’n hongerloon verdien*

Lae lone en nienakoming maak dit vir hierdie grysmark-ondernemings moontlik om lae kwotasies te gee en teen laer pryse as die kompetisie te werk, wat in die huidige ekonomiese klimaat vir baie kliënte aantreklik is. Ingewydes sê dat die ergste oortreders voorstedelike omheinde gemeenskappe en regeringsinstellings insluit wat ten gunste van tenderpreneurs met sterk swart bemagtiging-getuigskrifte, maar sonder enige sekuriteitservaring is. “Wanneer hulle eers die geld het, sê Johan Burger van die Instituut vir Sekerheidstudies, “laai hulle lukraak ’n paar mense op, prop hulle in ’n basiese uniform en dan het hulle ’n sekuriteitsmaatskappy.”

Ongeregistreerde wagte het nie die siftingsproses wat deur PSIRA, die Private Sekuriteitsbedryf Regulatoriese Owerheid, toegepas word geslaag nie. PSIRA kontroleer die ID-nommers van alle aspirantwagte teen die kriminele rekord-databasis van die SAPD. Om die probleem te vererger, sal PSIRA-siftings nie misdadigers uitsonder wat van elders in Afrika na Suid-Afrika gemigreer het nie. Een bedryfsveteraan wat ’n groot beskermingsmaatskappy in Johannesburg bedryf het, beraam dat meer as vyftig persent van laevlak-wagte buitelandse burgers is, van wie baie oor vervalste identiteitsdokumente beskik wat van korrupte Binnelandse Sake-amptenare gekoop is. “Dit is die verderf in die bedryf,” sê hy. “Sifting van hierdie manne is sinloos, want jy gaan geen kriminele rekords kry nie.” Die teenwoordigheid van boewe in die geledere kon ’n rol gespeel het in die sekuriteitstaking van 2006, ’n bittere saak wat gekenmerk is deur plundering, geweld en omtrent 60 moorde.

Volgens Steve Conradie, hoof van die Sekuriteitsbedryf-alliansie, het mededinging van grysmark-bedieners samewerkende maatskappye onder enorme druk geplaas om hul eie koste te verlaag indien hulle in die spel wou bly. “Hierdie bedryf bloei ernstig,” sê Conradie. ’n Ingewyde wat gevra het om naamloos te bly, verklaar dat dinge ’n punt bereik het waar selfs sekuriteitsreuse sukkel om hul effektiwiteit te handhaaf. “Die grootste uitsette is in werklikheid in die versekerings- en mikroleningsbedryf,” sê hy. “Hulle plaas massas swak opgeleide wagte in uniform, noteer laer om kontrakte te verseker en maak dan geld deur aan hulle personeel begrafnispolisse te verkoop en hoërente-lenings te verskaf.”

Lede van die binnekring het ’n meer positiewe indruk van gewapende reaksie-eenhede van die groot stad, van wie die beste goed opgelei en hoogs gedissiplineerd is. Nog ’n terrein waar private dienste onontbeerlik geword het is die stryd teen bedrog en kubermisdaad. Dit is ’n terrein waar Warren Goldblatt, nou HUB van ’n Sandtonse firma met die naam Basileum Consilium, vrees dat die staat sy vermoë om by te hou verloor het.

> *Nog ’n terrein waar private dienste onontbeerlik geword het is die stryd teen bedrog en kubermisdaad.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 19 2016/09/05 5:10 PM

In die digitale era vereis bedrog en verduistering gesofistikeerde teenmaatreëls wat uitgevoer word deur ondersoekers met deskundige kennis van rekeningkunde en inligtingstegnologie. Dit is vir die SAPD en NVG moeilik om personeel van hierdie gehalte te werf terwyl opleidingsbegrotings tot onder die minimum gesny is. Gevolglik dra ondersoekers verbonde aan die Spesiale Handelsmisdaad-eenheid volgens berig word 'n baie swaar gedinglas, met elkeen wat tegelykertyd tussen 150 en 200 ondersoeke moet hanteer. Die afgelope jare het skaars een uit honderd bedrogsake wat aan die polisie gerapporteer is tot skuldigbevinding gelei.

Dit help om te verduidelik waarom die oorgrote meerderheid van bedrogslagoffers hulle nie meer inspan om hul verliese aan die polisie te rapporteer nie, of dit net doen om hulle van die aanspreeklikheid te onthef. Daarna retineer hulle privaatsektor- forensiese spesialiste, wat 'n kriminele saak ontwikkel en aan die Spesiale Handelsmisdaad-eenheid voorlê, gereed vir vervolging. Party besighede het selfs afgesien van hierdie roete. Goldblatt sê dat die meeste van sy bedrogslagoffer-kliënte as 'n formaliteit aan die polisie rapporteer en dan probeer om deur siviele aksies verliese te herwin. Soos hy dit stel, is die siviele howe een van die laaste elemente van die regstelsel wat nog doeltreffend werk.

Soos die geval mag wees, vind Suid-Afrikaners dit gerusstellend om meer as 'n halfmiljoen wagte te hê om hulle te beskerm – meer as die SAPD en die leër tesame, met genoeg gesamentlike vuurvermoë om "'n bedreiging van nasionale sekuriteit" te vorm, volgens die mening van party ANC-politici. Private sekuriteitsmaatskappye kapitaliseer op hierdie aura van onoorwinlikheid in hul bemarking, maar dit mag naïef wees om van hulle te verwag om jou uit 'n netelige situasie te red. Private wagte is essensieel huursoldate, en die geskiedenis is vol voorbeelde van huurlingmagte wat in die oorlog dros. Soos Machiavelli gesê het: "Hulle het geen liefde of [ander] motief om hulle op die slagveld te hou behalwe 'n skamele loon nie, wat nie genoeg is om hulle vir jou te wil laat sterf nie."

> *Soos die geval mag wees, vind Suid-Afrikaners dit gerusstellend om meer as 'n halfmiljoen wagte te hê om hulle te beskerm – meer as die SAPD en die leër tesame.*

Maar vir die oorgrote meerderheid Suid-Afrikaanse burgers is dit 'n strydvraag. 'n Goeie, byderwetse huisbeskermingstelsel met 'n elektriese heining, strale en geslotebaan-TV kan maklik R75 000 aan opstelkoste meebring. Basiese private sekuriteitsreëlings ('n diefalarm wat met 'n gewapende reaksie-maatskappy verbind is) kos 'n verdere R650 per maand aan diensgeld. Baie min mense kan selfs dit bekostig. Soos ons in grafiek 8 sien, leef 92 persent van swart Suid-Afrikaners in huishoudings wie se besteding minder as R10 000 per maand is. Byna 40 persent van blankes val in dieselfde inkomstegroep. Vir sulke mense is noodknoppies, elektriese heinings en gewapende reaksie 'n onbereikbare fantasie.

> *Basiese private sekuriteitsreëlings ('n diefalarm wat met 'n gewapende reaksie-maatskappy verbind is) kos 'n verdere R650 per maand aan diensgeld.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 20 2016/09/05 5:10 PM

Grafiek 8: Maandelikse besteding volgens ras, 2014

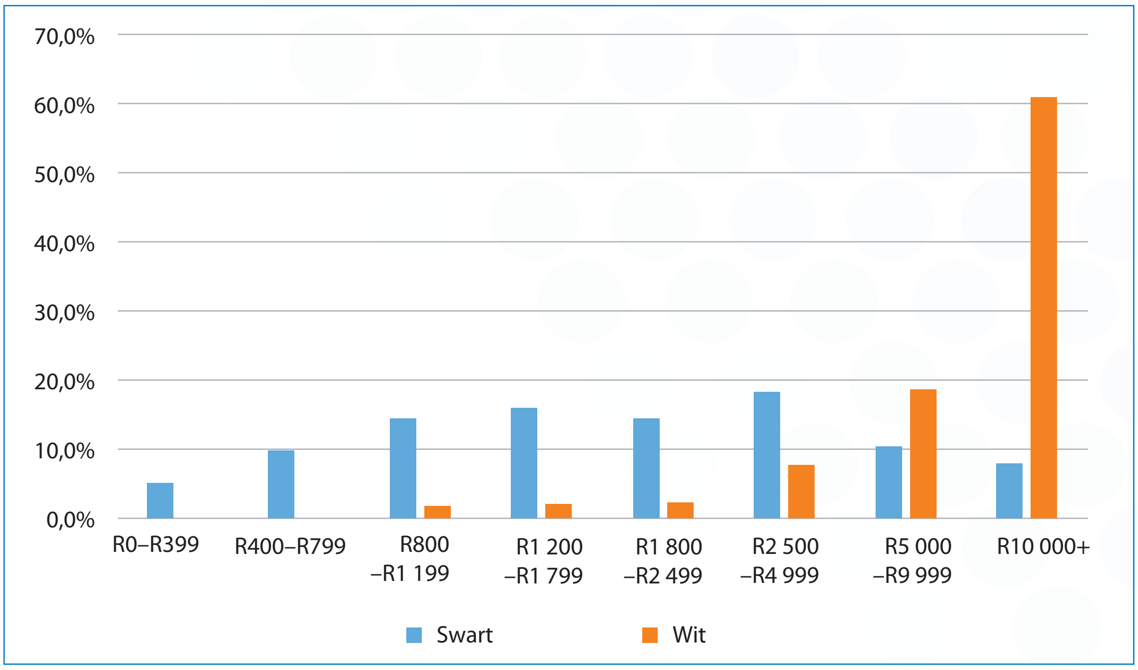

Bron: Statistieke SA, *General Household Survey* 2014, Statistieke-vrystelling P0318, 27 Mei 2015, bl.167

Gevolgtrekkings:

- Volkome professionele private polisiëring is effektief, maar afvallige amptenare moet noukeurig dopgehou word.
- Private polisiëring is 'n oplossing wat net vir die ryker segment van die bevolking en vir besigheid beskikbaar is. Die oorgrote meerderheid van Suid-Afrikaners kan dit nie bekostig nie en moet elders beskerming soek.

6 Township-straatgeregtigheid

Dit waarna kriminoloë as vigilantisme verwys spruit uit antieke Afrika-tradisies van gemeenskap-selfpolisiëring. Voor die koms van die blankes het "jagter-wagte" snags Ibo-dorpe gepatrolleer, Mungiki het Kikuyu-vee opgepas en ongehoorsame Zoeloes is deur rade van oudstes van die stam beoordeel en gestraf. In die koloniale era het hierdie vigilante-formasies bly voortbestaan saam met formele polisiestrukture wat deur Europeërs ingestel is en dit is dikwels gewettig is deur wetgewing wat vir gewoontereg voorsiening gemaak het.

Na *Uhuru*, toe baie jong Afrikalande in chaos gedompel is, het vigilante-bewegings weer na vore gekom om die leemte te vul wat deur swak of mislukte state gelaat is. In groot dele van sub-Sahara-Afrika is vigilantisme die mees effektiewe en soms die enigste vorm van polisiëring. Antropoloë sê vir ons dat "vigilantisme alle streke en alle segmente" van die Nigeriese gemeenskap binnegedring het. Die BBC beweer dat "vigilante die enigste mense is wat tussen rowers en inwoners staan", en dat rowers wat gevang word gewoonlik doodgemaak word voordat die polisie opdaag. Soortgelyke stories word in die meeste Afrikalande vertel, maar die volle omvang van vigilante-aktiwiteit bly ongedokumenteerd.

> *In groot dele van sub-Sahara-Afrika is vigilantisme die mees effektiewe en soms die enigste vorm van polisiëring.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 21 2016/09/05 5:10 PM

Die antropoloog Lars Buur meld dat vigilantisme sedert minstens 1900 ’n kenmerk van Suid-Afrikaanse stedelike lewe is. Dit het vroeër jare die vorm van “stamhowe” aangeneem en is deur landelike migrante na stadsomgewings oorgedra. Hierdie rade van ouer manne het gewoonlik skikking en vergoeding gesoek vir beserings wat opgedoen is, maar hulle is ook daarvoor bekend dat hulle lyfstraf toegedoen het, wat die polisie gewoonlik oogluikend toegelaat het.

Hierdie konserwatiewe strukture het in die *struggle*-tyd teenkanting ondervind van straatkomitees en volkshowe wat deur die ANC-gerigte United Democratic Front saamgestel is om rewolusionêre geregtigheid in sogenaamde bevryde streke toe te pas. Volkshowe het dikwels die doodstraf vir politieke opponente voorgeskryf, maar het ook die gewone funksies van wit polisie en landdroste probeer oorneem in ’n poging om die geldigheid van die apartheidstaat te ondermyn. In die vroeë 1990’s het die ANC in ’n mate beheer oor hierdie strukture verloor en onbewustelik bygedra tot ’n ingesteldheid van anargie wat dit nou sukkel om uit te wis.

Na die 1994-oorgang het ’n nuwe en meer dodelike vorm van vigilantisme ontstaan om stygende misdaad in swart gebiede te bestry. Die media en akademiese wêreld het groot aandag gegee aan die aktiwiteite van Mapogo a Mathamaga, ’n Limpopo-gebaseerde vigilante-beweging wat met sy hoogtepunt in 1999 op ’n ledetal van 35 000 in vier provinsies aanspraak gemaak het. Mapogo se “vigilante-gruweldade” (honderde afranselings en verskeie buitegeregtelike teregstellings) is in taamlike besonderhede gedokumenteer, soos ook moorde en bomgooiery wat uitgevoer is deur PAGAD, ’n Kaapstadse vigilantegroep wat oorlog verklaar het teen dwelmhandelaars. Maar die volle omvang van selfpolisiëring in die *townships* het ’n misterie gebly.

In 2005 het ’n nuwe mag die toneel betree. Die *Daily Sun* was ’n poniekoerant wat geskep is om die belange te dek van die “fabriekswerker” of “handearbeider”, wat as ’n swart werkersklas-*township*bewoner beskryf is. Vanuit die staanspoor is die *Daily Sun* in beslag geneem deur die fenomeen wat hulle “straatgeregtigheid (*mob justice*)” genoem het. Hulle het aanvanklik byna daagliks stories oor die onderwerp geplaas, dikwels met ’n ongesproke aanduiding van goedkeuring – mense is desperaat, polisie is hopeloos, wat verwag jy? Hierdie vir-die-armes ingesteldheid – saam met dekking tot versadiging oor toordery en sokker – het die *Daily Sun* gou die grootste koerant in Afrika, met ’n beweerde daaglikse sirkulasie van byna ’n halfmiljoen eksemplare, gemaak.

In ’n onderhoud met *Newsweek* in 2014 het die *Daily Sun*-uitgewer, Jeremy Gordon, geskat dat sy koerant “drie tot ses” wenke oor die buitegeregtelike doodmaak van mense per week ontvang. Volgens sy beskouing was die meeste van hierdie moorde spontaan en byna onvervolgbaar deur die polisie. “Iemand skree dief, ’n gepeupel jaag en vang die verdagte, en verbrand of slaan hom dood, maar wanneer die polisie opdaag, sluit die gemeenskap hul geledere en niemand sê of weet enigiets nie. Dit is asof spoke dit gedoen het.” Gordon waarsku dat die *Daily Sun* se dekking van sodanige insidente glad nie allesomvattend was nie en dat hofverslae geen maatstaf voorsien nie. “Ons het nooit ’n hofsaak gedek wat tot skuldigbevindings in ’n straatgeregtigheid-saak gelei het nie,” sê Gordon. “Nooit nie.”

Buitelandse TV-kanale was by die toppunt van Suid-Afrika se 1990’s-misdaadgolf gefassineer deur Suid-Afrikaanse vigilantisme en het verskeie dokumentêre programme oor die onderwerp gemaak. Deel van die aantrekkingskrag was die naïwiteit van vigilanteleiers, wat openlik sou verklaar wat hulle van plan was om te doen (“straf die misdadigers”) en waarom (“demokrasie swak is”) en hulle dan sou laat verfilm terwyl hulle dit doen. Wanneer polisie begin het om die gevolglike filmmateriaal te gebruik om die daders te arresteer, het vigilanteleiers versigtiger geraak en teen die tyd dat ETV in 2012 ’n driedelige dokumentêre program oor die onderwerp gemaak het, het hulle geleer om heeltemal stil te bly. ETV het die kykers ingelig dat Diepsloot “waarskynlik die wêreldhoofstad van straatgeregtigheid-sterftes” was, maar hulle was nie in staat om verdere besonderhede te verstrek nie.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 22 2016/09/05 5:10 PM

Bondig gestel, is straatgeregtigheid 'n fenomeen wat, vreemd genoeg, nie deeglik bestudeer is nie. Die SAPD hanteer vigilante-sterftes as gewone moord en hou geen aparte rekord van straatgeregtigheid-aanvalle nie. Statistieke SA vermy die onderwerp. Die Instituut vir Sekerheidstudies het onlangs vigilante-optredes begin naspoor, maar geen resultate is sover beskikbaar nie. Die dekking deur nuusblaaie is sporadies.

Dit was waarom Kapenaars in Februarie 2014 geskok was om te hoor dat 78 kriminele verdagtes in net een deel van hulle stad in die openbaar verbrand of doodgeslaan is in die vyftien maande tot Junie 2012[1]. Hierdie onthulling is deur die bogenoemde Khayelitsha Kommissie gedoen, wat deur die Demokratiese Alliansie aangestel is om polisiëringsmislukkings op die Kaapse Vlakte te ondersoek. Soos vroeër genoem, het dié kommissie ernstige polisiëringsprobleme bevestig. Hier stel ons hoofsaaklik belang in die lig wat dit op die straatgeregtigheid-fenomeen werp.

Die kommissie het in hierdie verband die voor die hand liggende gevolgtrekking gemaak: dat vigilantisme 'n simptoom van swak polisiëring is en dat die enigste voorsienbare oplossing die herstel van die sosiale kontrak is – met ander woorde oorreed die bevolking om vigilante-aanvalle te staak deur te toon dat die staat bevoeg is om effektiewe polisiëring te voorsien. Sy ander bydrae was om die eerste duidelike bewys van die voorkoms van straatgeregtigheid-moorde te lewer. As daar elke maand vyf vigilante-moorde (plus hope afranselings) in Khayelitsha voorkom, hoeveel sodanige insidente vind dan landwyd plaas?

> *Die kommissie het in hierdie verband die voor die hand liggende gevolgtrekking gemaak: dat vigilantisme 'n simptoom van swak polisiëring is en dat die enigste voorsienbare oplossing die herstel van die sosiale kontrak is.*

Daar sal hopelik eendag 'n antwoord wees, maar op die oomblik is daar nie een nie. Al wat ons kan doen is om die vigilante-psigose te probeer verstaan wat op die oomblik baie van Suid-Afrika se armste *townships* teister.

In September 2015 was daar 'n uitgerekte uitbraak van vigilantisme in Masiphumelele, 'n klein *township* in die Vishoekvallei suid van Kaapstad. Met 'n grootte van skaars meer as een vierkante kilometer huisves dit omtrent 45 000 mense, van wie baie ingedruk is in agterplaas-pondokkies of sinkplaatkrotte wat in die onbestendige, moerassige omgewing geleë is. Dienslewering is swak, werkloosheid hoog, siekte oorheersend en verslawing aan *nyaope*[2] is algemeen. Die naaste polisiestasie, Ocean View, het 'n drastiese personeeltekort, met die helfte soveel polisiebeamptes *per capita* as die een in die nabygeleë Vishoek, 'n middelklasgebied met lae misdaadsyfers. Masiphumelele is aanvanklik as rustige, vredeliewende plek beskou, maar het in 2011 'n misdaad-gevaarpunt geword. Die aantal moorde wat by Ocean View-polisiestasie gerapporteer is het oor die volgende vier jaar met 62 persent gestyg. Poging tot moord het met 122 persent die hoogte in geskiet en roofaanvalle met 172 persent. Die meeste van hierdie misdade is swak ondersoek en oproepe om 'n satelliet-polisiestasie te vestig is geïgnoreer. Frustrasie het hoogty gevier.

Mev. Pula van Masiphumulelestraat het die oggend van 15 September om 7 vm werk toe gegaan en haar 14-jaar-oue seun Amani by die kombuistafel gelos waar hy ontbyt geëet het. Toe die seun se oom omtrent 10.30 vm by die huis kom van sy nagskof af, het Amani op 'n rusbank gelê met sy hande agter sy rug vasgemaak, verkrag en vermoor deur 'n onbekende inbreker.

1 Die Khayelitsha Kommissie-verslag noem 'n "Boendoehowe"-dokument wat deur die polisie voorsien is wat besonderhede oor 78-vigilantemoorde bevat het. Elders meld die kommissieverslag dat drie van hierdie moorde nie bendeverwant was nie en dat die omstandighede in verskeie ander nie bepaal kon word nie. Dit kan die getal bevestigde "straatgeregtigheid"-teregstellings tot omtrent 60 verminder.

2 Nyaope is 'n straatdwelm wat dagga, laegraadse heroïen en chemiese stimulante kombineer.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 23 2016/09/05 5:10 PM

Namate kennis van die moord versprei het, het ’n buitengewone gesprek op Masiphumelele se geslote Facebook-blad begin ontplooi. Die deelnemers was oor die algemeen stabiele, ordentlike mense wat ryk genoeg was om rekenaars of slimfone te kon bekostig. Party het goeie werke gehad. Baie het hulself as christene geïdentifiseer. Soos genoem, praat deelnemers aan vigilantisme selde met die polisie; daarom bly hul motiewe gewoonlik onduidelik. Teen hierdie agtergrond bied Masiphumulele se Facebook-gesprek ongehoorde insig in die waardes wat *township*-gemeenskappe saambind en die frustrasie wat hulle noop om die reg in eie hande te neem.

Die gesprek het omstreeks middagete begin, namate nuus oor Amani Pula se moord versprei het. Vanne is weggelaat en party kommentaar is uit isiXhosa vertaal.

Thulisa: Nog ’n kind is in hierdie gemeenskap verkrag en vermoor. Wat gaan aan? Waarom bly ons stil?

Thembi: Genade, daardie persoon is gevoelloos om so iets aan te vang.

Weer Thulisa: Waar sal ons wegkruip as ons nie vir ons vryheid veg nie?

Mxolisi Dit gebeur al lank; iets moet gedoen word.

Karen Bid dat kinders van die Here ’n lig in die donkerte sal wees.

Thembi Komaan mense van Masi, laat ons opstaan en hierdie misdade beveg. Dis nie goed nie.

Liso Kriminele is verenig, een groot familie.

Belinda Mense moet ophou om gesteelde goed van hulle te koop, want hulle skep ’n mark. Hoe anders sal hulle stop?

Weer Liso As ons met daai mense kan afreken wat gesteelde goed koop en hulle laat kak en sien hoe hulle ons laat swaarkry. Hulle bestel goed asof dit van die fabriek af kom.

Shingai Jy word besteel terwyl mense toekyk. Wanneer die skollies weg is, is dit wanneer jy mense sien vra ‘Wat het hulle gevat? Het hulle jou gesteek, boetie? Wat sal dit help as my foon weg is? Dons hulle op as jy hulle sien steel.

Alverado Ernstig, ons moet saamstaan as iemand besteel word. Laat ons gaan help, en nie kom vra wanneer hulle al weg is nie.

Anon So waar gaan ons heen van hier af?

Shain Straatgeweld is nie die antwoord nie.

Lubha Dit is stront, verskoon my taal. Laat ons 7 nm vanaand by die Baptiste Kerk ontmoet as jy ’n man is.

Lubabalo “Lubha” Lubha Vellem, 35, is voorsitter van die Masiphumele Backyards and Informal Settlement Forum. Hy is op die punt om hom in ’n avontuur te begeef wat hom in groot moeilikheid sal laat beland.

Sipho Asseblief mense, los vandag julle tablette en slimfone by die huis. Ons is diep seergemaak. So as julle daar is om ons te verklik, sal ons by julle uitkom en julle sal nie daarvan hou nie. WAARSKUWING!

Om 1.54 nm berig ’n sekere Simphiwe dat ’n verdagte wat as Mxolisi Rhwanqa geïdentifiseer is pas sy kantoor verlaat het. ’n Uur later sê sy dat Rhwanqa gearresteer is, saam met ’n tweede verdagte wat net as Gqamane geïdentifiseer is.

Nobambo Ek voel vir Mxolisi. Ek wonder hoe dit met hom gaan, aai Here.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 24 2016/09/05 5:10 PM

Simpiwe	Hoekom is hy nie aan die gemeenskap gegee om te bewerk voor hy weggeneem is nie?
Bulelwa	Hy moet gekry en ontman word.
IsmZukisi	Die polisie doen hulle werk.
Igana	Verdedig jy hierdie verdomde polisie? Mense het laas' maand selfs met 'n memorandum na die bleddie nuttelose polisie gestap. Het julle 'polisiebeamptes' beskerm en gedien? NEE! Straatgeregtigheid sal altyd die oplossing wees, en nie die polisie nie. Die nikswerds steel die belastingbetaler se geld en misbruik staatsvoertuie.
Joyce:	Ek stem saam met julle, soldate van ons dorp. Veg vir ons! Ons weier om deur verkragters regeer te word! Voorwaarts!
Ntholo	Asseblief, asseblief Here, ons smeek jou, seën asseblief vir Masiphumelele.

Omtrent 7 nm het mans met megaphone deur die strate begin beweeg en inwoners na 'n vergadering geroep. Terwyl inwoners verbystap, hoor hulle fluitjies blaas. Iemand het 'n polisiemotor raakgesien met een van die twee verdagtes wat vroeër die dag gearresteer is.

Craig	Mense, wat gaan aan? Mense hardloop die wêreld vol.
Lamie	Die Here moet asb. nou kom.

Die polisievoertuig word deur 'n woedende skare omring. Polisie kan nie die situasie beheer nie. Die skare gryp die verdagte en slaan hom dood, ondanks protesterings van onskuld. Die polisiemotor word aan die brand gesteek. Minute later verskyn 'n selfoonfoto van die brandende voertuig op Facebook.

Thando:	Ons maak dié dood wat verdien om te sterf. Laat hulle sterf, selfs al is dit ons eie familie.
Zoleka:	Welgedaan, mense van Masi. Moenie nou omdraai nie.
Sikelwa	Wat ek vandag gesien het is baie hartseer, maar dit is reg ter wille van ons kinders.
Yibanthi	Ja, laat die hond vrek. Julle doen 'n goeie ding. Afrika sal terugkeer.

'n Illustrasie wat op Facebook geplaas is, toon 'n figuur wat sy pluiskeil lig en diep buig. Die kaptein sê: "Respek."

Oor die volgende paar dae het groepe aktiviste bekende dwelmhandelaars en diewe besoek en hulle gewaarsku om Masiphumelele te verlaat. Diegene wat weerstand gebied het, is geslaan en hulle voorrade dagga en nyaope vernietig. 'n Tweede verdagte is doodgeslaan, en 'n derde is aan die brand gesteek en het nie-noodlottige beserings opgedoen. Daar is gesien hoe 'n ry dwelmslawe en diewe uit Masiphumelele sluip en daarna het kalmte teruggekeer.

Maar Masiphumelele het weer op 15 Oktober ontplof, na die arrestasie van die gemeenskapsleier Lubha Vellem op aanklagte van openbare geweld en later moord. Onluste het verskeie dae lank voortgeduur en nabygeleë wit voorstedelikes sodanig die skrik op die lyf gejaag dat hulle aangebied het om Lubha se borg te betaal. Toe hulle hierdie goeie nuus hoor, het tweeduisend Masiphumelele-inwoners 16 km na Simonstad se landdroshof gestap. Toe Lubha uit die selle kom, het vroue gehuil en geüluleer en mans het hom op hulle skouers getel en as 'n held verwelkom.

Die betekenis van hierdie verhaal is veelvuldig. Lubha Vellem het as 'n grootmoedige figuur te voorskyn getree wat misdadigers in die naam van geregtigheid verslaan. Sy gewildheid moet erken word, maar ons kan nie uit

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 25 2016/09/05 5:10 PM

die oog verloor dat vigilantisme kinders ontaard en hele gemeenskappe traumatiseer nie. Baie van die bogenoemde smeekbedes om goddelike ingryping kan gesien word as gekodeerde pleidooie om genade deur die inwoners, wat nie die vigilantes openlik kon teëgaan nie. Hul vertwyfelinge is waarskynlik gegrond in die feit dat onuitspreeklike lyding van onskuldige slagoffers soms uit "straatgeregtigheid" voortspruit. In hierdie geval het die polisie nie gereageer op vrae omtrent die identiteit van die man wat uit die polisievoertuig gesleep en vermoor is nie. Party mense sê hy is vrygespreek van betrokkenheid by Amani Pule se moord en dat 'n alleenloper-polisiekonstabel hom 'n geleentheid huis toe gegee het toe hulle die skare teëkom wat behep was met wraak. Die Facebook-gesprek beskryf ook 'n poging om ene Ndileka, "wat ons" in 'n media-onderhoud "verraai het", te agtervolg en te straf. Sy is laas naby 'n winkelsentrum gesien waar sy 'n buskaartjie bespreek het om uit die stad te vlug.

> *Ons kan nie uit die oog verloor dat vigilantisme kinders ontaard en hele gemeenskappe traumatiseer nie.*

Afgesien daarvan kan ons net sê dat vigilantisme 'n teruggreep na Hobbes se moorddadige "natuurstaat" is. Soos Anthony Minnaar, 'n kriminologie-professor van UNISA, sê: "Die blote bestaan daarvan is 'n brutale aanklag teen die hele strafregsplegingstelsel." Maar die enigste ding wat dit kan stopsit is 'n effektiewe polisiemag, en dit is iets wat die Suid-Afrikaanse staat op die oomblik nie kan voorsien nie.

Gevolgtrekking:

- Vigilantisme is die sterkste denkbare argument vir diepe en dringende polisiehervorming, maar dit is nie 'n aanvaarbare oplossing vir misdaad nie.

7 Buurtwagte

Buurtwagte het ontstaan uit die middeleeuse Europese konsep van'n "dorpswag", wat bestaan het uit burgerlike vrywilligers wat snags die strate gepatrolleer het teen geweldenaars en struikrowers. Die idee het verval met die koms van professionele polisiëring in die 19de eeu, maar het in die 1970's weer verskyn toe Europeërs en Noord-Amerikaners bekommerd geraak het oor toenemende misdaad. In sommige gevalle is buurtwagte deur die staat georganiseer; in andere was dit van die grond af pogings wat aanvanklik geesdriftig deur die media bevorder is.

Teen 2000 was 26 persent van huishoudings in Engeland en Wallis lede van 'n buurtwagskema. In die Verenigde State het 41 persent van burgers "in gemeenskappe geleef wat deur 'n buurtwag gedek is". Hoë vlakke van deelname is ook in Kanada en Australië aangeteken. In die VSA het buurtwagte "die grootste enkele misdaadvoorkomingsaktiwiteit in die nasie" geword.

Maar het hulle gewerk? Die meeste navorsers sê ja en noem suksesse soos wat in Detroit en Seattle aangeteken is, waar diefstalle met onderskeidelik 48 en 61 persent gedaal het nadat buurtwagte gevorm is. Andere het die stelsel as oneffektief beskou. Meting is gekompliseer deur die feit dat doeltreffende buurtwagte geneig het om slagoffers van hul eie sukses te word. Vrywilligers sou dikwels aansluit om wat as 'n bedreiging beskou is teen te werk en dan belangstelling verloor wanneer die bedreiging afneem, en sodoende die misdaad toelaat om weer toe te neem.

Hierdie dispuut is uiteindelik in 2008 besleg, toe die Universiteit van Glamorgan in die VK 'n meta-ontleding van alle akademiese navorsing oor die onderwerp gepubliseer het wat gekonsentreer het op ondersoeke wat wetenskaplik verifieerbare resultate verskaf het (deur gerapporteerde misdade voor en na die stigting van 'n

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 26 2016/09/05 5:10 PM

buurtwag te vergelyk, of misdaadkoerse in gebiede met buurtwagte te vergelyk met dié daarsonder). Die resultate was ondubbelsinnig – gemiddeld het die vestiging van 'n buurtwag, in vier Engelssprekende lande, oor byna vier dekades heen, gelei tot "'n relatiewe vermindering van tussen 16 en 26 persent in misdaad" in die gebied wat geraak is.

Les: Buurtwagte werk, maar dit is problematies om die belangstelling van burgerlike vrywilligers te behou. Die *Los Angeles Times* het dit soos volg gestel: "Baie misdaadvoorkomingsprogramme in buurte sterf 'n vroeë dood. Hulle skiet op wanneer daar 'n onverwagte misdaadgolf is en loop dan weer dood." Die koerant het verder tot die gevolgtrekking gekom dat "selfgenoegsaamheid en apatie – en nie dwelmhandelaars of geringe diefstal nie – in baie buurtwaggemeenskappe die grootste bedreiging vir veiligheid van die buurt is".

> *Buurtwagte werk, maar dit is problematies om die belangstelling van burgerlike vrywilligers te behou.*

Metodes vir die volhoubaarheid van betrokkenheid sal later in hierdie aanbieding bespreek word. Daar kan hier volstaan word met die punt dat buurtwagte 'n bewese instrument vir die onderdrukking van misdaad is.

In die VK, Kanada, die VSA en Australië is die buurtwag algemeen beskryf as 'n stelsel wat "bure aanmoedig om op die uitkyk te wees vir verdagte gedrag en dit aan die polisie te rapporteer" met die oog daarop om misdaad te ontmoedig. Suid-Afrikaners verkies 'n kragtiger variasie, wat voertuigpatrollies, tweerigting-radiokommunikasie en, in party gevalle, noodreaksiekapasiteit insluit.

Namate misdaad in die onstuimige 1990's begin toeneem het, het buurt- of misdaadwagte algemeen geraak in Suid-Afrika. Gemeenskapspolisiëringsforums het in baie *townships* parallelle buurtwagte ingestel. Mamelodi en groter Khayelitsha het vroeër met hoogs doeltreffende wagte gespog wat deur oudsoldate en polisiemanne bestuur is, en inwoners van Alexandra het 'n tuiswag gevorm om inwoners by bushaltes en taxistaanplekke te beskerm. Baie van hierdie organisasies het mettertyd verdwyn, sonder om enige rekord van hulle impak te laat. Een van die min langtermyn-oorblyfsels is die Lonehill-inwonersvereniging se buurtwag, wat in 1984 gevestig is. Hierdie instansie word in die algemeen beskou as dat dit Lonehill in 'n aangename "dorp" omskep het waar misdaadkoerse laag en eiendomspryse hoog is. 'n Verdere vroeë sukses was die Roodekrans-buurtwag, wat in 2001 gestig is. Soos baie van sy VK- en VSA-ekwivalente, het die Roodekrans-wag na 'n jaar of twee onder apatie geswig, maar dit het in 2007 herleef en het voortgegaan om ses soortgelyke wagte in aangrensende voorstede te help vorm.

Die plaaswagstelsel, wat in die 1990's ontwikkel het uit reaksie op 'n vlaag van gewelddadige aanvalle op afgesonderde en kwesbare boere, is ook in Suid-Afrika van belang. (Dit is noemenswaardig dat boerdery stellig die gevaarlikste beroep in Suid-Afrika is, met 'n jaarlikse moordsyfer wat hoër as dié van polisiemanne is. Volgens party berekeninge ly Suid-Afrika se 32 000 professionele boere onder die hoogste moordsyfer in die wêreld.) Nadat hulle baie ongevalle gely het, het boere hulle in vrywillige plaaswagte georganiseer wat 'n beduidende rol gespeel het met die vermindering van plaasaanvalle van 140 in 2001 tot 58 in 2014.

> *Nadat hulle baie ongevalle gely het, het boere hulle in vrywillige plaaswagte georganiseer wat 'n beduidende rol gespeel het met die vermindering van plaasaanvalle van 140 in 2001 tot 58 in 2014.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 27 2016/09/05 5:10 PM

Vyf jaar gelede het 'n kragtige nuwe entiteit tot die burgerlike misdaadbestrydingsterrein toegetree. Afriforum is 'n burgerregte-organisasie wat gevestig is om Afrikaans as taal te beskerm en Afrikaners te inspireer om nie die land te verlaat of aan wanhoop toe te gee nie. Ten grondslag van dié instansie lê die wit werkersklas en spesifiek die vakunie Solidariteit, wat 140 000 geskoolde werkers in die mynbou-, chemiese, energie- en inligtingstegnologie-sektore verteenwoordig. Die Solidariteit-beweging bestaan hoofsaaklik uit Afrikaanssprekendes en was vroeër eksklusief wit. Hulle noem die verskillende reddingsdaad-inisiatiewe wat die Afrikaner gehelp het om van die verwoestende gevolge van die Anglo-Boereoorlog van 1899-1902 te herstel as een van hulle sentrale inspirasies.

Solidariteit het in 2000 *Helpende Hand* as welwillendheidsarm geskep om werkers te help wat totaal verarm is deur die verval van instellings soos die Suid-Afrikaanse Spoorweë, wat vroeër voorkeurwerk aan honderde duisende mense voorsien het, of die ineenstorting van Suid-Afrika se vervaardigingsbedryf, wat tussen 1990 en 2014 'n halfmiljoen werksverliese meegebring het.

In 2006 het die vakunie 'n tweede belangrike tak gevorm. Afriforum was 'n organisasie sonder winsbejag met voormalige onderwyser en vakunie-organiseerder Kallie Kriel as hoof. Sy aanvangskoste is uit 'n lening deur Solidariteit voorsien. Dit vorm deel van Solidariteit-stigter Flip Buys se poging om Afrikaners te oortuig dat redding in selfvertroue geleë is.

Buys het in 2015 by 'n spitsberaad van die Solidariteitsbeweging gesê: "Die taak van ons generasie is om omstandighede te skep waarin Afrikaners permanent vry, veilig en florerend in Afrika kan leef. Ons moet terselfdertyd brûe bou na die groter Afrikaanssprekende gemeenskap sowel as alle ander mense met wie ons hierdie pragtige land deel." Buys se visie is gerig op die skepping van die Nuwe Afrikaner, verdraagsaam teenoor ander, maar onverskrokke ter verdediging van wat Solidariteit as die volk se regmatige belange beskou – grondwetlike regte tot moedertaal-onderwys, private eiendom, veiligheid en oorlewing. "As Afrikaners nie vir hulself sorg nie," het Buys ten slotte gesê, "sal niemand anders dit doen nie."

> *Ons moet terselfdertyd brûe bou na die groter Afrikaanssprekende gemeenskap sowel as alle ander mense met wie ons hierdie pragtige land deel.*

Afriforum is in die lewe geroep om hierdie doelstellings te bevorder. Hy het aanvanklik gesukkel om steun te verkry en het in sy eerste jaar slegs 8 000 lede gewerf. Maar hy het trekkrag verkry met 'n veldtog teen "Kill the Boer, kill the farmer", 'n *struggle*-lied wat 'n gunsteling van die ANCYL-leier Julius Malema was, en het verder eksponensieel gegroei (Kyk grafiek 9).

Grafiek 9: Afriforum-lidmaatskap, 2006–2015

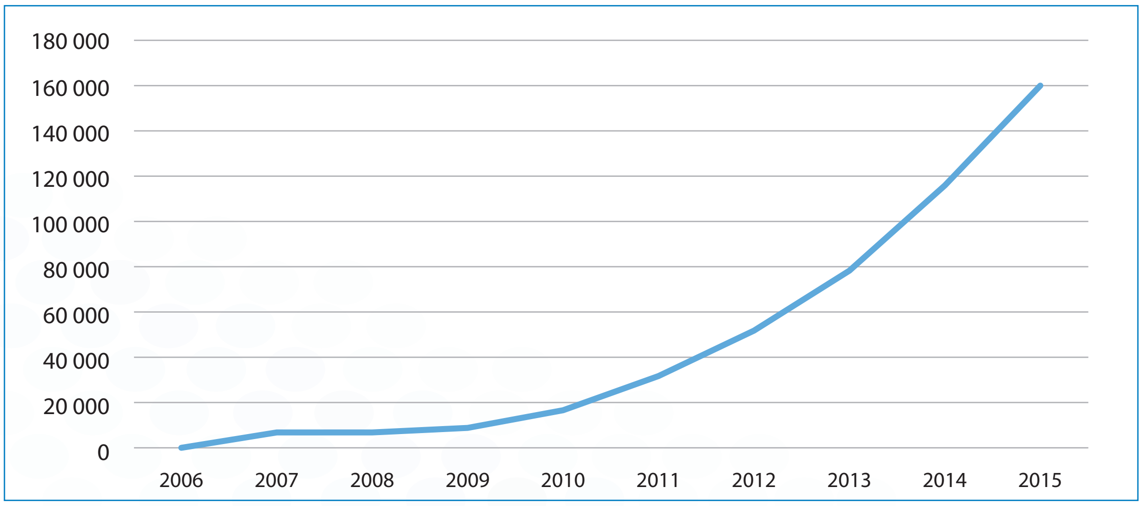

Bron: Afriforum, e-posboodskap, 18 April 2016

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 28 2016/09/05 5:10 PM

Afriforum het in 2011 besluit om na gemeenskapsveiligheid uit te brei. Die liggaam het 'n vooraanstaande kriminoloog gehuur om 'n opname van die literatuur te maak en aanbevelings oor die beste praktyk te doen. Daarna het hy prokureurs en polisiëringsdeskundiges gewerf om opleidingsmateriaal saam te stel. Dit het die klem op twee kritieke faktore geplaas:

1. Die noodsaaklikheid om goeie werkverhoudinge met die polisie te vestig. Suid-Afrikaanse wetgewing vereis dat die SAPD met vrywillige burgerlike wetstoepassingsaktiwiteite saamwerk. Die handleiding vereis dat buurtwagte die polisie oor hulle funksioneringsplan inlig, die name en motorregistrasienommers van alle deelnemers aan hulle voorsien en polisiesamewerking aanvra, veral met die uitvoer van arrestasies en hantering van situasies waar geweld mag voorkom.

Die nodigheid om streng binne die perke van die wet op te tree. Opleidingsessies wat deur die IRV bygewoon is het 'n uitvoerige ontleding van die Strafproseswet aangebied, met reëls wat dit vir burgerlike teenmisdaadswerksaamhede neerlê. Rekrute word ingelig dat hulle, slegs onder bepaalde omstandighede, burgerlike inhegtenisnemings mag uitvoer, slegs wanneer dit streng beheer en regverdigbaar is geweld mag gebruik, en verdagtes slegs mag deursoek indien daar 'n waarskynlike oorsaak daarvoor is. "Afriforum-inspekteurs raai mense af om vuurwapens na buurtwagpatrollies te neem, maar laat individue die finale besluit neem, mits hulle optree binne die wet. Afriforum se prokureurs kan nie rekrute verdedig wat vuurwapens onwettig gebruik nie. Alle rekrute moet 'n gedragskode en vrywaringsvorm teken."

'n Onuitgesproke subteks bestaan hier. Afriforum-leiers is, as Afrikaners, pynlik bewus van die noodsaaklik om enigiets met 'n sweem van teenrewolusionêre paramilitarisme of apartheid-era-polisiëring te vermy. Soos Kallie Kriel dit stel: "Ons het 'n tweeledige probleem. Minderhede is oral weerloos, maar ons is ook 'n ongewilde minderheid wat maklik volgens stereotipes beswadder word. Ons word as bombasties en rassisties – al hierdie stereotipes – beskou. Ek dink een van ons uitdagings is dus om die teenoorgestelde te demonstreer."

Ian Cameron, Afriforum se hoof van gemeenskapsveiligheid, besoek dikwels klein dorpies om aanvangsvergaderings van inwoners wat daaraan dink om met 'n buurtwag te begin toe te spreek. "Ons maak dit baie duidelik dat ons 'n trots Afrikaanse organisasie is," sê hy, "maar terselfdertyd 'n waghond vir alle minderhede. Almal is welkom om aan te sluit, en ons het swart lede oor die land heen. As enigiemand in ons struktuur rassisties optree, word hy onmiddellik geskors. Absoluut geen uitsondering word hier geduld nie."

Diegene wat hierdie voorwaardes aanvaar, sluit aan as Afriforum-lede en is aanspreeklik vir lidmaatskapgeld van R50 per maand. In ruil hiervoor kry hulle toegang tot Afriforum se hulpbronne en dienste, wat wissel van gratis opleiding tot regshulp en handradiostelle. Aangesien patrolleerders hulself in gevaarlike situasies kan bevind, bied Afriforum risikodekking in die vorm van versekering. Vrywilligers kry ook gemagnetiseerde Afriforum-onderskeidingstekens om teen die kante van hul voertuie aan te bring en flitsende ligte vir hulle dakke.

Volgens Cameron begin opleiding met radioprotokolle en basiese eerstehulp voordat met reaktiewe opleiding begin word: "Hoe om 'n huis te nader indien die skuldiges nog in die huis is. Hoe om slagoffers te help. Hoe om 'n misdaadtoneel te bewaar om te verseker dat bewysstukke nie vernietig word nie." Daarna volg insidentopdragopleiding, gebaseer op 'n stelsel wat deur die Verenigde State se *Federal Emergency Management Agency* uitgewerk is. Lede kan ook opleiding in teenverkragtingstrategieë, gevegskuns-selfverdediging, vuurwapenhantering en brandbestryding aanvra.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 29 2016/09/05 5:10 PM

Voordat 'n wag in werking tree, besoek Cameron dikwels die plaaslike polisiestasie. "Ons sê vir die polisie 'Ons is hier om julle te help', sê hy. "Ons sal julle hof toe neem as julle ons nie wil help nie; dus hoop ons julle help, maar julle kan ons nie verbied om te patrolleer nie.' En dit werk. Negentig persent van polisiestasies werk werklik goed met ons saam."

Wanneer patrollies begin, reël Afriforum soms 'n groot geleentheid om sy teenwoordigheid aan te kondig. In Kimberley het dit byvoorbeeld 'n gesamentlike patrollie van honderde voertuie uit 22 buurtwagte behels. Verlede Oktober is 'n soortgelyke geleentheid op 'n nasionale skaal aangebied, wat drieduisend burgerlikes, polisiemanne en private sekuriteitspersoneel na 'n landwye kragtoer getrek het. "Ons wil 'n boodskap uitdra dat ons kan mobiliseer," sê Cameron. "Ons het konvooie voertuie met ligte, manne te voet, berede persone, 'n helicopter, en private sekuriteitsreaksiemotors as bystand gehad. Die reaksie was, goeie genugtig, wat gaan hier aan? In dorpe waar ons gemobiliseer het, het misdaad vir omtrent drie weke heeltemal opgehou."

Afriforum het nou meer as 80 buurtwagte, waarvan party uiters suksesvol is. 'n Vanderbijlpark-sakeman Corne Cronje en ses vriende het in 2014 'n buurtwag begin. Hulle het besef dat inbrekers 'n stuk oop veld as 'n infiltrasieroete na hul voorstad gebruik het en het toe nagtelike voetpatrollies gehou waardeur hulle verskeie inbraak-verdagtes met gereedskap en buit aangekeer het. Dit het groot belangstelling gelok en Cronje het nou 104 vrywilligers tot sy beskikking met wie se hulp hy drie tot vier maal per week patrollies hou. Hy sê verhoudinge met die plaaslike polisie is kalm maar vriendelik, waarskynlik omdat sy filosofie "binne die wet en klaar" is.

> *Afriforum het nou meer as 80 buurtwagte, waarvan party uiters suksesvol is.*

Die Afriforum-leier Kobus Rossouw berig dat die verhoudinge met plaaslike polisie in Bloemfontein uitstekend is. "Ek dink hierdie manne verstaan dat hulle misdaad nie sonder ons hulp kan beheer nie," sê hy. Rossouw onderhandel regstreeks met die afdelingsbevelvoerder, genl Ghela, wat 'n stelsel begin het wat Afriforum-patrollies toelaat om regstreeks met Cluster Jock, die stad se polisieradio-beheersentrum, te kommunikeer. "Een of twee maal het ons laat in die nag radiotoetse gedoen. In gevalle waar Cluster Jock nie gereageer het nie, het ek dit aan die generaal gerapporteer en hy het die verantwoordelike lede gedissiplineer. "Daardie man is yster," sê hy.

Soos Corne Cronje se werksaamhede in Vanderbijl, het Rossouw s'n ook klein begin – net hy en vier vriende wat hulle eie voorstad, Fichardtpark, gepatrolleer het. Hulle het vroeg al vasgestel dat die diewe hul wegkommotors in 'n nabygeleë hoofweg parkeer en Fichardtpark deur 'n gat in die heining binnekom. Afriforum het die opening met Devil's Fork-palissadering en lemmetjiesdraad verseël en die inbrake het tot amper niks afgeneem. Dit het meer vrywilligers getrek en Afriforum het nou tien buurtwagte wat oor die stad versprei is. Slegs in Fichardtpark het Rossouw tussen 30 en 50 lede wat drie patrollies per week hanteer. Hy is onder die indruk dat "misdaad baie afgeneem het teenoor wat dit was".

Dit is moeilik om die akkuraatheid van sulke aansprake te bewys. Die SAPD se statistiese masjinerie voorsien net inligting vir polisiedistrikte. In landelike gebiede sluit dit tipies die hele rits menslike nedersettings – townships, plakkershuisies, plase en slegs blankes-dorpsentra van vroeër – in. In stede patrolleer buurtwagte gewoonlik net een voorstad. Dit is onmoontlik om data te verkry wat misdaadneigings toon in die kleiner gebiede waar Afriforum-patrollies gekonsentreer is.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 30 2016/09/05 5:10 PM

Buurtwagleiers gee toe dat die verweer teen apatie 'n sentrale besorgdheid is en party is gedwing om patrollies af te skaal. "Misdadigers is nie dom nie," sê Ian Cameron. "Indien hulle weerstand teenkom, verlaat hulle die gebied. Dit is moeilik om mense daarna gemotiveerd te hou, maar wat ons nou gedoen het in gebiede waar misdaad afgeneem het, is om 'n opruimingsgeleentheid in die plaaslike park, gevolg deur 'n gemeenskapsbraai, te organiseer. Die boodskap is dat die buurtwag nie net vir gemeenskapsveiligheid daar is nie, maar ook om toe te sien dat ons verhoudinge met mekaar bou. Veral in die stede ken mense dikwels nie eens hul bure nie."

Cameron sê dat Afriforum se buurtwagstelsel sedert die begin daarvan vir verskeie burgerlike inhegtenisnemings verantwoordelik was, waarvan almal behalwe een streng volgens die reëls plaasgevind het. Die verhaal van daardie enkele uitsondering op die reël kan gerus meer volledig vertel word.

8 Die Elliot-gevallestudie

Elliot is 'n klein dorpie in die noordoos-Kaap met die gewone reeks kleindorpse probleme – 'n disfunksionele munisipaliteit, ontstellend hoë werkloosheid, ongereelde vullisverwydering en onbetroubare watertoevoer. Die bevolking van die dorp is omtrent 50 000, bestaande uit drieduisend blankes, saamgebondel in 'n apartheidsera-dorp van vroeër, en ongeveer 47 000 swart mense in townships en informele nedersettings. Die omringende boerderygrond word deur lede van die na-1994-elite as hoogs begeerlik beskou en private swart eienaarskap is algemeen, met party mense wat sê dat tot vyftig persent van die plase in die distrik nou in swart besit is. Een van hierdie grondeienaars is Gwede Mantashe, sekretaris-generaal van die ANC.

Die Elliot-distrik is as belangrike skaapboerderygebied beskou, maar skape is relatief maklik om te steel en boere van alle rasse het ernstig onder die hande van veediewe deurgeloop. Gevolglik is die distrik se skaaptrop nou net 'n gedeelte van sy vorige grootte en dié troppe wat oorleef, word elke nag as sekuriteitsmaatreël in krale aangehou. Die meeste boere konsentreer nou op beeste.

Inwoners van die dorp self is in die tydperk na 2011 al meer deur inbrake en klein diefstal gepla. Daar was in 2011 'n bloedige bankroof in die dorp se hoofstraat. Twee polisiemanne is in 2012 daar naby vermoor en daar was kort daarna twee wreedaardige plaasaanvalle in die distrik. In Elliot se *townships* het inwoners van hoë vlakke van aanranding, diefstal en inbraak gekla. Swart en wit was verenig in hul kritiek op swak polisiëring en het gekla dat polisie te lank neem om op noodoproepe te reageer en dat hulle lusteloos met hulle ondersoeke was. In die *townships* het vertroue in die polisie in so 'n mate afgeneem dat inwoners wat vergeldende geregtigheid gesoek het, dikwels die hulp van die Elliot-taxivereniging ingeroep het.

Soos in baie *township*-gemeenskappe, vorm Elliot se taxi-operateurs 'n formidabele magsblok wat soms die reg in eie hande neem. Toe iemand 'n paar jaar gelede 'n plaaslike taxi gesteel het, het Elliot se taxivereniging die wapens opgeneem en in 'n konvooi die voormalige Transkei binnegeval op soek na die vermiste voertuig. Hulle het die taxi van dorpie tot dorpie gesoek en het dit uiteindelik in Tsolo gekry. Om die risiko van konfrontasie te vermy het die leiers van Tsolo se taxivereniging die dief gebied om die gesteelde voertuig terug te gee en vergoeding aangebied vir die ongerief wat die Elliot-manne moes verduur – R150 000 in kontant. Hulle het dit gedoen omdat die alternatief 'n verdere taxi-oorlog kon wees.

Soos ons in Masiphumelele gesien het, het wetteloosheid 'n klimaat geskep waarin manne wat met sulke kordaatstukke wegkom, helde kan word. Elliot-taxileier Lindilizwe Nkampini is so 'n persoon. Nkampini is 39 jaar oud en by sy vriende bekend as Tax; hy is ook 'n toegewyde wet-en-orde persoon.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 31 2016/09/05 5:10 PM

"Ek is lief vir my dorp," sê hy. "Ek hou nie van dinge wat nie reg is nie." Tax bly nog in die *township*, maar is die mede-eienaar van 'n 500- hektaar-plaas net buite die dorp en hy kom goed klaar met sy Boer-bure. "As 'n taxibaas langs jou intrek, is jou misdaadprobleme verby," verduidelik Murray Andrews, eienaar van Elliot se grootste sakeonderneming en DA- munisipale raadslid. "Hulle is tawwe ouens maar goeie ouens."

Die polisie stem oor die algemeen daarmee saam en erken dat taxiverenigingledе verskeie moorde help oplos het en ook 'n nuttige rol met die beheer van klein misdaad speel. Elliot se misdadigers – meestal jong swart mans sonder werk wat op die weerloses teer – is na bewering baie bang vir hulle, wat Nkampini 'n gewilde figuur onder die res van die burgery maak. Baie mense sê dat hy die man is by wie *township*-inwoners aanklop wanneer 'n meisie verkrag of 'n drankwinkel geplunder word. "Wanneer daar moeilikheid is, help die taxi's altyd," sê 'n kelnerin van 'n plaaslike restaurant. "Hulle kom selfs in die middel van die nag om dinge uit te klaar."

'n Besoeker aan Elliot het tydens Suid-Afrika se ernstige droogte van 2015–16 'n kykie gekry na wat "uitklaar" kan beteken. 'n Jong man het by die dorp se taxistaanplek voertuie gewas met lappe en 'n tuinslang. 'n Bakkie het daar ingetrek met 'n vername lid van die Elliot-taxivereniging. Die taximan het die jong man benader en hom swaar gekritiseer vir die vermorsing van water. Na die argument het die jong man opgehou om die voertuie te was en die area verlaat. Die besoeker het oorgestap en 'n verduideliking gevra. Die taximan sê toe: "Die dorp se dam is byna leeg en hierdie jong man mors water! Kyk net na al die water wat hier op die grond lê!"

Die sakeman Anton Brummer het in 2013 met 'n Afriforum-tak in Elliot begin, aanvanklik om 'n driedubbele munisipale waterrekening te bestry. Toe hierdie stryd gewen is, het Brummer besluit om ook 'n Afriforum-buurtwag in te stel en het hy vir Tax Nkampini en party van sy makkers na die aanvangsvergadering genooi. Hulle het gehou van wat hulle gehoor het en aangesluit. Vir Brummer was dit amper te goed om waar te wees omdat swart lede (Afriforum Elliot het uiteindelik 45 uit 'n totale lidmaatskap van 178 gehad) aan sy tak 'n ongehoorde mate van maatskaplike geldigheid en teenmisdaad-spierkrag verleen het. Afriforum-hoofkantoor het 'n man daarheen gestuur om die nodige opleiding te verskaf en patrollies het in November 2013 begin.

"Hulle het soos 'n donderstorm verskyn," sê luitenant-kolonel Daryl Billson, bevelvoerder van die plaaslike polisiestasie. "Tot 40 mense het elke aand gepatrolleer, met flitsende groen ligte aan hul motors en taxi's." Sommiges het rondom die klein dorpie gepatrolleer, ander het in die omringende landerye ingegaan en taxi's het in die *townships* rondgery terwyl almal in isiXhosa, die plaaslike *lingua franca*, op Afriforum-radio's met mekaar praat. 'n Plaaslike diensstasie is deur die entoesiasme aangesteek en het gratis petrol begin voorsien aan enige taxi met 'n groen lig op sy dak. "Hulle het werklik 'n impak gemaak," sê lt-kol Billson, "'n helse impak." Daardie Kersfees was daar, vir die eerste maal in menseheugenis, absoluut geen veediefstal in Elliot en die omringende landbougebied nie.

> *Daardie Kersfees was daar, vir die eerste maal in menseheugenis, absoluut geen veediefstal in Ellioten die omringende landbo ugebied nie.*

Hierdie vroeë sukses het verdere sukses meegebring en die aantal vrywillige patrolleerders het in die eerste drie maande verdriedubbel. Die opwinding het later verflou en die patrollies is tot net Vrydag- en

> *Hierdie vroeë sukses het verdere sukses meegebring en die aantal vrywillige patrolleerders het in die eerste drie maande verdriedubbel. Die opwinding het later verflou en die patrollies is tot net Vrydag- en Saterdagaande afgeskaal, maar dit het gelyk asof dit werk.*

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 32 2016/09/05 5:10 PM

Saterdagaande afgeskaal, maar dit het gelyk asof dit werk. Afriforum en die polisie het 'n gesamentlike veldtog teen onbeheerbare sjebeens geloods, deur hulle te dwing om op die regte tye te sluit en soms gewoontekliënte vir messe en ander wapens te deursoek. Daarna het verpleegsters gerapporteer dat daar minder steekwond-ongevalle was wat behandeling by die Elliot-hospitaal gesoek het. Hulle het ook burgerlike inhegtenisnemings van verskeie veediefstalverdagtes en 'n beweerde Mandrax-handelaar uitgevoer. Hierdie klein oorwinnings het geen waarneembare impak op die polisie se distriksmisdaadsyfers gehad nie, maar dit verbaas 'n mens nie in die lig van kolonel Billson se gebied van 1 800 vk km met Elliot wat net 'n stippel in die middel daarvan is. Diegene wat betrokke was het geglo dat die stelsel werk. Misdaad was minder. Mense het veiliger gevoel.

Die nuus oor Brummer se onwaarskynlike verbintenis het versprei en die *Landbouweekblad* het 'n verslaggewer gestuur om ondersoek in te stel. "Dit is 'n verhaal van 'n gemeenskap wat oor politieke en rasgrense heen na mekaar uitgereik het," meld die artikel wat gevolg het, en hulle noem verder dat selfs Gwede Mantashe 'n buurtwagvergadering bygewoon en sy waardering uitgespreek het oor die werk wat gedoen is. Die tydskrif het verklaar dat Afriforum "'n wenresep vir plaas- en nasionale sekuriteit" ontwikkel het.

Die *Landbouweekblad*-stuk het ook verskeie vleiende aanhalings van Lt-kol Billson bevat oor maniere waarop die buurtwag die polisie help. Lt-kol Billson het egter ook die belangrikheid beklemtoon dat almal die reëls verstaan en op die regte manier te werk gaan. In 'n klein dorpie waar almal mekaar ken was hy huiwerig om name te noem, maar ander bronne het laat blyk dat daar drie klagtes was van taximanne wat hardhandige metodes gebruik het. "Kyk," sê Billson, "ons is in 'n moeilike situasie. In hierdie dorp dink baie mense dat dit aanvaarbaar is om vrees en intimidasie te gebruik om gesteelde eiendom terug te kry. Maar daar is ook 'n minderheid wat sê 'Ek het regte; jy kan my nie intimideer nie.'"

In Mei 2015 het Tax Nkampini 'n konfrontasie met kriminele gehad. Soos hy self vertel, het hy 'n selfoonoproep ontvang dat "rampokkers" tieners wat van een van die plaaslike hoërskole op pad huis toe was gedreig het. Tax het na die toneel gejaag, die bakleiery stopgesit en twee verdagtes in 'n nabygeleë huis vasgetrek. Teen dié tyd was die polisie ook al op die toneel, maar hulle was bang om in te gaan, sodat Tax toe die arrestasie moes doen. Hy het die huis met 'n kierie ingegaan en uitgekom met twee jong verdagtes wat hy agter die nek beetgehad het. Terug by die stasie het die polisie die insident aangeteken, maar besluit om nie die jeugdiges aan te kla nie omdat hulle jonk en bang was en dit gelyk het asof hulle hul les geleer het. 'n Dag later is een van hulle deur sy ouer broer na die taxistaanplek gebring en gedwing om verskoning te vra vir die moeilikheid wat hy veroorsaak het.

Dit het gelyk asof dit daarmee basta was, maar 'n week later is Tax vir swaar aanranding gearresteer. Een van die jeugdiges wat by die vorige week se gedoente betrokke was het 'n beëdigde verklaring ingedien waarin beweer is dat Tax sy vinger gebreek het. Tax en sy Afriforum-bondgenote het die standpunt ingeneem dat sekere korrupte polisiemanne die saak gemanipuleer het met die oog daarop om Tax se inmenging met hulle beweerde uitbuitery te beëindig. Afriforum het Tax se borggeld betaal, 'n prokureur gehuur om hom te verdedig en met 'n veldtog begin om druk op die provinsiale polisie-base te plaas om hul eise van onregverdige vervolging te ondersoek.

'n Paar dae later is Elliot getrakteer met 'n ongeëwenaarde skouspel van omtrent vierhonderd meestal swart betogers wat rondom die dorp se taxistaanplek getoi-toi het in Afriforum-kleure, terwyl hulle Afriforum-voorsiende plakkate swaai wat verklaar "Polisie moet die gemeenskap help, nie die misdadigers nie". 'n Soortgelyke skare het opgedaag om Tax by sy verhoor te ondersteun, maar dit moes opgeskort word weens 'n tipies Suid-Afrikaanse ontwikkeling: die polisie het die bewyse verloor. Die saak is tydelik teruggetrek.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 33 2016/09/05 5:10 PM

9 Gevolgtrekkings en aanbevelings

Laat ons terugkeer na die uitgangspunt wat in die openingsparagrawe gestel is. Suid-Afrika word bedreig deur 'n polisiëringskrisis en vrese vir onmiskenbare staatsmislukking. Teen hierdie agtergrond het ons begin om drie alternatiewe vorms van selfbeskerming te ondersoek wat vir senuweeagtige Suid-Afrikaners beskikbaar is – private sekuriteit, "straatgeregtigheid" en plaaslike wisselvorme van die buurtwag-idee.

Ons het voortgegaan om aan te toon dat ….

1. Suid-Afrika, ondanks 'n paar verbeterings sedert 1994, 'n besonder gevaarlike land bly volgens internasionale bepalings.
2. 'n Groot en al groter wordende gedeelte van die SA publiek glo dat die staat nie by magte is om sy deel van die sosiale kontrak na te kom nie, en dat die SAPD nie toereikende beskerming bied nie.
3. Pogings om die SAPD te hervorm tot dusver misluk het, en dat dit onwaarskynlik is dat die situasie binnekort sal verbeter.
4. Private sekuriteit 'n gedeeltelike oplossing bied, maar slegs aan die rykes.
5. Vigilantisme 'n gedeeltelike oplossing aan swart gemeenskappe bied, maar dat dit ernstige menseregte-skendings kan meebring.
6. Buurtwagte'n gedeeltelike oplossing aan wetsgehoorsame burgers bied mits die belangstelling en verbintenis van vrywilligers gehandhaaf kan word.

Ons aanbevelings is dus:

1. Kanaliseer vigilante-woede in 'n meer welwillende rigting en gebruik moontlik Afriforum se kragtige maar noulettend regsgeldige buurtwagskema as 'n model. Die ANC was aanvanklik aangetrokke tot die idee van gemeenskapselfpolisiëring, maar sy modelle kon in die algemeen nie aan die gang kom nie. 'n Daadwerklike staatspoging om hierdie strukture weer op te rig en te herbou kan lei tot 'n afname in vigilante-vergrype en 'n vermindering van misdaad.
2. Gebruik Afriforum se Elliot-model om koalisies tussen wet en orde-aktiviste in *townships* en hul wit ekwivalente te bou wat, ideaal gesien, op gesamentlike, regsgeldige en effektiewe buurtwagte sal uitloop. Party mense sal hierdie voorstel naïef vind, maar opnames toon dat Suid-Afrikaners van alle rasse verenig is in hul woede oor swak polisiëring. Dit skep interessante vooruitsigte vir koalisies, veral in klein dorpies en werkersklas-omgewings waar mense van alle rasse reeds naby mekaar leef.

> *Maar opnames toon dat Suid-Afrikaners van alle rasse verenig is in hul woede oor swak polisiëring. Dit skep interessante vooruitsigte vir koalisies, veral in klein dorpies en werkersklas-omgewings waar mense van alle rasse reeds naby mekaar leef.*

3. Probeer plaaslike private sekuriteitsvoorsieners by hierdie gesamentlike buurtwagskemas insluit tot by 'n punt waar hulle aktiewe vennote in die skema word.
4. In hierdie stadium moet gepoog word om die ondersteuning en samewerking van plaaslike polisiestasie-bevelvoerders vir die skema te verkry. Die ideale uitkoms is dus een waarin plaaslike gemeenskappe, die privaat sektor en die polisie ten nouste saamwerk aan die beveiliging van hul gemeenskap.
5. Moedig die uitbreiding van buurtwagte landwyd aan.
6. Gaan voort om vir polisiehervorming en teen regeringsbeleide wat ekonomiese groei ontmoedig te agiteer. Effektiewe polisiëring en werkskepping is die enigste langtermyn-oplossing vir Suid-Afrika se misdaadprobleem.

2272_SAIRR_WWACinSA_AFR-sm3.indd 34 2016/09/05 5:10 PM